

Universiteit Antwerpen
Universitaire Instelling Antwerpen
Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen
Academiejaar 2001-2002

Het vertrouwen in de regering

Verklaringen voor het verschil in vertrouwen tussen
de regeringen Dehaene I en Verhofstadt I

Promotor: Prof. dr. S. Walgrave
Medebeoordelaar: Prof. dr. Ch. De Landtsheer

Eindverhandeling voorgelegd met het oog op het behalen
van de graad van licentiaat in de politieke en sociale wetenschappen
(optie politieke wetenschappen)

Michiel Nuytemans
Augustus 2002

DANKWOORD

Er zijn heel wat mensen die hun steentje of hun stenen hebben bijgedragen. Er zijn er enkele die ik in het bijzonder wil bedanken: Professor Stefaan Walgrave voor de steun, het vertrouwen en de raad, Knut Deswert voor de data en de tips, Edwig Van Elsen voor de nodige verbeteringen en Joke, papa en Simen voor veel te veel om op te noemen.

Voor hun bijdrage wil ik ook nog de geïnterviewde journalisten en woordvoerders, Thiebault Jean Pol, directeur van Inra België, Jean-Paul Duchâteau, hoofdredacteur van *La Libre Belgique*, Peter Van Aelst, Magda Reyniers en Jan Blommaert bedanken.

INHOUDSTAFEL

Dankwoord.....	1
Inhoudstafel.....	3
Lijst van de tabellen.....	7
Probleemstelling	9
HOOFDSTUK I De vorming van de twee regeringen	13
Inleiding	13
1 De Regering Dehaene I.....	13
1.1 Voorgeschiedenis	13
1.2 Een verrassende verkiezingsuitslag: 24 november 1991.....	16
1.3 De coalitievorming	17
2 De Regering Verhofstadt.....	19
2.1 Voorgeschiedenis	19
2.2 Een verrassende verkiezingsuitslag: 13 juni 1999	21
2.3 De coalitievorming	22
Besluit.....	23
HOOFDSTUK II De afhankelijke variabele	24
Inleiding	24
1 De cijfers van La Libre Belgique	24
1.1 Het vertrouwen in de regering	25
1.2 De populariteit van de eerste minister	26
2 Een verschil in populariteit.....	27
2.1 Het vertrouwen in de regering	27
2.2 De populariteit van de eerste minister	29
Besluit.....	30

HOOFDSTUK III	Economische factoren.....	31
	Inleiding	31
1	Theoretische achtergrond	32
2	De drie factoren.....	33
3	De statistische analyse.....	35
3.1	De groei van het Bruto Binnenlands Product.....	35
3.1.1	En het vertrouwen in de regering	35
3.1.2	En de populariteit van de premier	38
3.2	Werkloosheidsgraad.....	38
3.2.1	En het vertrouwen in de regering	38
3.2.2	En de populariteit van de premier	40
3.3	De objectieve factoren: BBP-groei en werkloosheidsgraad	41
3.4	De subjectieve factor: consumptievertrouwen.....	42
3.4.1	En het vertrouwen in de regering	42
3.4.2	En de populariteit van de premier	43
	Besluit.....	44
HOOFDSTUK IV	Communicatie.....	45
	Inleiding	45
1	Methodologie.....	46
1.1	Diepte-interviews	46
1.2	De geïnterviewden: vijf journalisten en twee persverantwoordelijken.....	47
1.3	De topiclijst.....	49
1.4	Anonimiteit	50
2	Beschrijving van de premier als persoon.....	50
2.1	Het belang van communicatie	51
2.2	Uiterlijk en karakter.....	52
2.2.1	Uiterlijk.....	52
2.2.2	Karakter	52
2.2.3	Taalgebruik	53
2.2.4	Telefoneren met de redacties	53

2.3	De communicatietrucs	54
2.3.1	Mea Culpa.....	54
2.3.2	Herhalen.....	55
2.3.3	Het belang van de visuele media	55
2.3.4	Een dag lang nieuws.....	56
2.4	Het eerste contact met de pers als eerste minister	56
2.4.1	Eigen ervaring met de pers.....	57
2.4.2	De situatie van de voorganger	57
2.5	Omgaan met crisissen.....	59
2.5.1	Moeilijke vragen.....	59
2.5.2	Crisiscommunicatie	59
2.6	Personeel voor communicatie	60
2.6.1	Twee woordvoerders	60
2.6.2	Communicatiedeskundige.....	61
2.6.3	Federale Voorlichtingsdienst.....	62
3	Beschrijving van de regering als groep.....	64
3.1	De Open Debat Cultuur	64
3.1.1	Een werkbare definitie	64
3.1.2	Bewust of onbewust.....	65
3.1.3	Evolutie van de Open Debat Cultuur	65
3.1.4	Gevolgen van de twee communicatiestijlen.....	66
3.2	Communicatie van de regeringsleden.....	67
3.2.1	Ervaring	67
3.2.2	Belang.....	67
3.3	Persconferentie na de ministerraad	68
3.3.1	Locatie van de ministerraad en persconferentie.....	68
3.3.2	Regelmaat van de persconferenties.....	69
3.3.3	Verloop van een persconferentie	70
	Besluit.....	71

HOOFDSTUK V Nieuw.....	73
Inleiding	73
1 Objectieve vaststelling.....	73
2 Subjectieve vaststelling.....	76
Besluit.....	77
 HOOFDSTUK VI Het beleid.....	 78
Inleiding	78
1 De gegevens.....	78
2 De analyse.....	79
Besluit.....	85
 Besluit.....	 86
 Bibliografie.....	 89

BIJLAGE (I-III)

LIJST VAN DE TABELLEN

Tabel I.1: Verkiezingsuitslagen parlementsverkiezingen van 1987 en 1991, in percentages	17
Tabel I.2: Verkiezingsuitslagen parlementsverkiezingen van 1991, 1995 en 1999, in percentages.....	21
Tabel II.1: De berekening van de wegingcoëfficiënt	26
Tabel II.2: Het wegen van de populariteit van politici, een voorbeeld	27
Tabel II.3: Vertrouwen in de regering van Dehaene en van Verhofstadt in de eerste negen kwartalen.....	28
Tabel II.4: Populariteitscores vlak voor en na de verkiezingen van de drie premiers.....	29
Tabel III.1: Correlatie tussen de BBP-groei en het vertrouwen in de regering	36
Tabel III.2: Correlatie tussen BBP-groei en vertrouwen in de regering (opgesplitst)	36
Tabel III.3: Regressieanalyse van BBP-groei op het vertrouwen in de regering	38
Tabel III.4: Pearson Correlatie van de BBP-groei en de populariteit van de premier	38
Tabel III.5: Correlatie tussen werkloosheidsgraad en vertrouwen in de regering	39
Tabel III.6: Correlatie tussen de werkloosheidsgraad en het vertrouwen in de regering (opgesplitst).....	39
Tabel III.7: Pearson Correlatie van de werkloosheidsgraad op het vertrouwen in de regering.....	39
Tabel III.8: Regressieanalyse van de werkloosheidsgraad op het vertrouwen in de regering	40
Tabel III.9: Pearson Correlatie van de werkloosheidsgraad en de populariteit van de premier	40
Tabel III.10: Regressieanalyse van de werkloosheidsgraad op populariteit van de premier	41
Tabel III.11: Regressieanalyse van de werkloosheidsgraad en de BBP-groei op het vertrouwen in de regering	42
Tabel III.12: Pearson Correlatie van het consumentenvertrouwen en het vertrouwen in de regering.....	42

Tabel III.13: Pearson Correlatie tussen consumentenvertrouwen en het vertrouwen in de regering (opgesplitst)	43
Tabel III.14: Pearson correlatie van het consumentenvertrouwen en de populariteit van de premier	43
Tabel IV.1: Overzicht van de zeven respondenten in groepen gebaseerd op variabelen..	48
Tabel IV.2: Overzicht van de communicatie van de regeringen Dehaene en Verhofstadt	72
Tabel V.1: Ervaring (in aantal maanden) van de regeringsleden aan de start van Dehaene I	74
Tabel V.2: Ervaring (in aantal maanden) van de regeringsleden aan de start van Verhofstadt I.....	75
Tabel VI.1: Aantal agendapunten van de regering volgens jaar	79
Tabel VI.2: Top 10 van agendapunten op de ministerraad van de regering Dehaene.....	81
Tabel VI.3: Top 10 van agendapunten op de ministerraad van de regering Verhofstadt..	81
Tabel VI.4: Het verschil in aantal agendapunten volgens thema in de eerste 18 maanden van de regering Dehaene I en Verhofstadt.....	84

PROBLEEMSTELLING

Na de verkiezingen van juni 1999 bleek al snel dat de nieuwe regering heel wat vertrouwen kreeg van de burger en van de media. De gegevens die *De Morgen* sporadisch publiceerde over het vertrouwen in de regering spraken boekdelen. Twee jaar later publiceert opnieuw *De Morgen* 'het rapport van de regering'¹. Het blijkt na een halve regeerperiode nog steeds een goed rapport en ook het vertrouwen in de regering is nog zeer sterk.

Een tweede opvallend aspect van de nieuwe regering is haar communicatiestijl. De nieuwe stijl waarbij de ministers openlijk met elkaar in discussie treden krijgt onmiddellijk een naam: de Open Debat Cultuur (ODC). Het is niet enkel de regering die opener communiceert, eerste minister Guy Verhofstadt communiceert ook helemaal anders dan zijn voorganger.

Het is deze link tussen deze -op het eerste zicht van elkaar losstaande feiten- dat ons aansprak. Is het omdat de regering Verhofstadt anders communiceert dat ze meer vertrouwen krijgt? Het is pas wanneer we actief met de materie bezig waren dat we inzagen dat het noodzakelijk was om de vraag open te trekken. Waarom krijgt de regering Verhofstadt meer vertrouwen dan de regering Dehaene? Er zijn verscheidene mogelijke antwoorden en we kunnen het belang van communicatie pas inschatten als we de andere elementen hebben bekeken.

Na een inleidend hoofdstuk dat de vorming van de twee regeringen samenvat, kunnen we de rest van de thesis opdelen in twee vragen. Is het vertrouwen in de regering werkelijk groter dan in de vorige regering of is dit slechts schijn? En als ze een groter vertrouwen geniet van de bevolking, waar heeft ze dat dan aan verdiend?

De eerste vraag is essentieel om de rest van de thesis te kunnen uitwerken. *Krijgt de regering Verhofstadt meer vertrouwen van haar bevolking dan de regering Dehaene? Is Verhofstadt als eerste*

¹ Het rapport van de regering werd gepubliceerd in *De Morgen* van 9/6/2001 t.e.m. 16/6/2001 en was gebaseerd op een peiling van het bureau TNS Media in opdracht van *De Morgen* en *Le Soir*. Tussen 21 en 28 mei werden duizend Belgen ondervraagd.

minister populairder dan Dehaene dat was? De enige cijfers in België die het vertrouwen in de regering en de populariteit van de politici op een systematische wijze meten zijn de driemaandelijksse enquêtes van het enquêtebureau Inra in opdracht van *La Libre Belgique*. Het is enkel na analyse van deze gegevens en de bevestiging van ons vermoeden, dat we naar de tweede vraag van deze thesis kunnen overgaan.

De tweede vraag is de zoektocht naar verklaringen, naar onafhankelijke variabelen om onze afhankelijke te verklaren. Waarom krijgt de huidige regering meer vertrouwen van de burger dan de vorige? Iedereen zal meteen aan een aantal mogelijkheden denken om dit verschil in vertrouwen te verklaren. We zullen zoals al aangegeven naast communicatie verschillende andere mogelijkheden uitwerken.

De eerste verklaring die we gaan bekijken is reeds uitgebreid behandeld in de media². We zullen in dat hoofdstuk de volgende hypothese nagaan: *Het vertrouwen in de regering is afhankelijk van de economische situatie van het land. De hoge scores van Verhofstadt zijn dus gedeeltelijk te verklaren door de sterke economische situatie van België.* We bespreken deze variabele als eerste omdat ze op een statistische manier na te gaan is. We zullen hiervoor namelijk zoeken naar correlaties tussen de cijfers van het vertrouwen en de populariteit van *La Libre Belgique* en een aantal economische indicatoren. Als er inderdaad een samenhang is tussen het vertrouwen in de regering en de economische toestand van het land, dan verklaart de sterke economische situatie tijdens de regeerperiode van Verhofstadt al gedeeltelijk het grote vertrouwen.

Zoals reeds vermeld is de nieuwe communicatiestijl een zeer interessant aspect van de regering Verhofstadt. Het is niet het enige element dat we bestudeerd hebben maar wel veruit het belangrijkste. Er is ook veel over geschreven in de pers³ en er bestaat een grote hoeveelheid literatuur over het groeiende belang van communicatie in politiek in het algemeen. We zullen in dit hoofdstuk de volgende stelling nagaan: *De communicatie van eerste minister Verhofstadt en zijn regering is volledig verschillend van de communicatie van eerste minister Dehaene en zijn regering. Het grote verschil in vertrouwen is dus gedeeltelijk toe te schrijven aan deze*

² In de media is deze denkpijpe vaak naar boven gekomen. O.a. in verschillende artikels: 'Overvloed van 2000 basis voor veel dromen' uit DS van 18/10/2000 (Rolf Falter), 'Jean-Luc Dehaene vindt dat regering te veel op hoogconjunctuur gokt' uit DS van 06/01/2001 (wwi, pdb) en 'DE HANDELINGEN. Economie beste coalitiepartner van Verhofstadt' uit DS van 30/12/2000

³ O.a.: 'Verhofstadt I neemt patent op Nieuwe Politieke Communicatie' in *De Standaard* van 03/07/2000 (Boudewijn Vanpeteghem) en

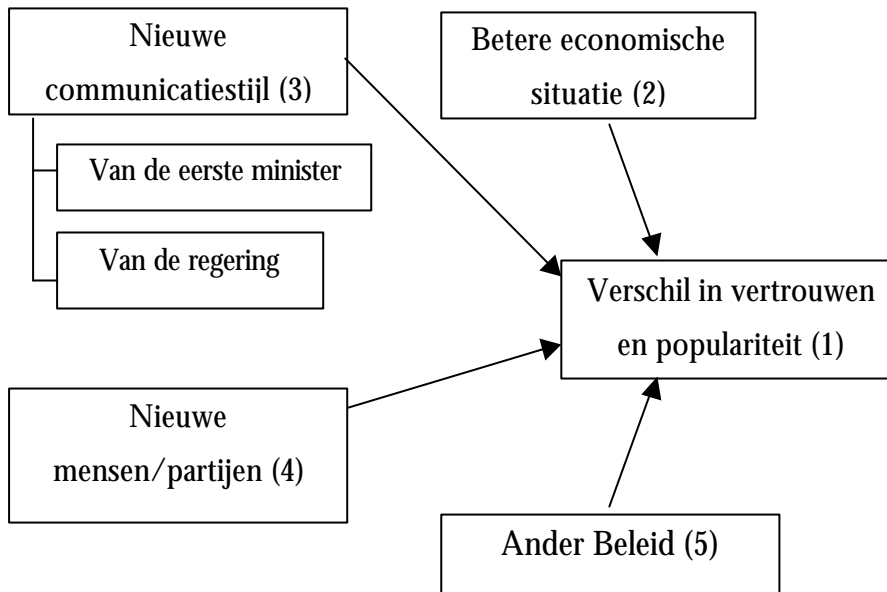
totaal verschillende communicatiestijl. Om te kunnen oordelen over de communicatie van de twee premiers en hun regering, hebben we verscheidene bevoorrechte getuigen geïnterviewd. Met een aantal journalisten en de woordvoerders van de twee premiers zijn we op zoek gegaan naar verschillen en gelijkenissen in de communicatie.

Naast deze twee zeer belangrijke variabelen zijn er nog twee andere die we zullen uitwerken. In de eerste plaats is de regering Verhofstadt een nieuwe regering. Een onuitgegeven formule van coalitiepartners met andere werkmethodes en andere ideeën. Dit gaat veel verder dan een nieuwe communicatiestijl. In dit hoofdstuk zullen we de regering Verhofstadt I en Dehaene I met elkaar vergelijken. Het waren alle twee nieuwe regeringen met een nieuwe eerste minister. De hypothese luidt hier: *Dat een regering nieuw is versterkt het vertrouwen in de regering en de populariteit van haar eerste minister. De regering Verhofstadt I is veel nieuwer dan de regering Dehaene I dit was. Ze geniet hierdoor van een groter vertrouwen van de bevolking.* Hoe nieuw een regering is, kunnen we objectief meten. We kunnen de ervaring van de regeringsleden met elkaar vergelijken. Daarna kunnen we bekijken op welke manier dit verschil het vertrouwen in een regering beïnvloedt, hiervoor laten we opnieuw de bevoorrechte getuigen aan het woord.

De laatste factor die we van naderbij zullen bekijken is het beleid. Het spreekt voor zich dat ook het beleid van een regering het vertrouwen beïnvloedt. Een burger die zijn mening over de regering gevraagd wordt, kijkt in de eerste plaats toch of ze haar functie naar behoren uitoefent. Het objectief beoordelen van het beleid van de twee regeringen is zeer moeilijk en valt buiten het bereik van deze thesis. Wat we wel doen is zoeken naar tendensen in de thema's waar de regeringen aandacht voor hebben. We gaan er vanuit dat aandacht voor thema's die dicht bij de bevolking staan, het vertrouwen ten goede zal komen. Onze hypothese luidt dus: *De regering Verhofstadt hecht belang aan andere thema's dan Dehaene. Dit vormt een gedeeltelijke verklaring voor het grote vertrouwen dat ze bij de bevolking geniet.*

We kunnen het volledige opzet van deze thesis in één figuur samenvatten.

Figuur 0.1: overzicht van de afhankelijke en onafhankelijke variabelen

Elke bouwsteen van deze thesis kunnen we verwoorden als een hypothese.

- (1) De regering Verhofstadt krijgt fundamenteel meer vertrouwen van haar bevolking dan de regering Dehaene en Verhofstadt is als eerste minister populairder dan Dehaene dat was.

Om dit te verklaren onderzoeken we de volgende hypothesen:

- (2) Het vertrouwen in de regering is afhankelijk van de economische situatie van het land. De hoge scores van Verhofstadt zijn dus gedeeltelijk te verklaren door de sterke economische situatie van België.
- (3) De communicatie van de eerste minister Verhofstadt en zijn regering is volledig verschillend van de communicatie van Dehaene en zijn regering. Het grote verschil in vertrouwen is dus gedeeltelijk toe te schrijven aan deze totaal verschillende communicatie stijl.
- (4) Dat een regering nieuw is versterkt het vertrouwen in de regering en de populariteit van haar eerste minister. De regering Verhofstadt I is veel nieuwer dan de regering Dehaene I dit was. Ze geniet hierdoor van een groter vertrouwen van de bevolking.
- (5) De regering Verhofstadt hecht belang aan andere thema's dan Dehaene. Dit vormt een gedeeltelijke verklaring voor het grote vertrouwen dat ze bij de bevolking geniet.

Inleiding

Voor we beginnen met het beantwoorden van de twee vragen die we in de probleemstelling hebben voorgelegd, is het interessant om de vorming van de regering Dehaene I en Verhofstadt I eens naast elkaar te leggen. Dit biedt in de eerste plaats een stuk achtergrondinformatie die belangrijk is bij het lezen van deze thesis. In de tweede plaats is elke variabele gedeeltelijk bepaald door deze voorgeschiedenis. Je kan bijvoorbeeld de communicatie van Dehaene niet begrijpen zonder rekening te houden met het einde van de regering Martens VIII en IX. We zullen voor de regeringen Dehaene I en Verhofstadt I het einde van de vorige regering beschrijven, de verkiezingen zelf en de vorming van de nieuwe regering.

1 De Regering Dehaene I⁴

1.1 Voorgeschiedenis

Er zijn in 1991 heel wat regeringscrisissen - al dan niet met een communautaire tintje - geweest. Uiteindelijk zou het de wapenexport zijn die de regering Martens VIII en IX de das omdoet. Toch geven we even een overzicht van de crisissen die aan de basis liggen van de vele spanningen in de regering voor de uiteindelijke val.

De gijzeling van de passagiers van het jacht de Silco en de daarop volgende affaire Khaled brachten de regering en vooral minister van Buitenlandse Zaken, Mark Eyskens, begin 1991 al in een lastig parket. Na jarenlange diplomatieke druk kwam er een akkoord tussen de Belgische regering en de organisatie verantwoordelijk voor de ontvoeringen, een radicale Palestijnse groepering: de Fatah-Revolutionaire raad van Aboe Nidal. De vier overgebleven gijzelaars werden vrijgelaten in ruil voor de vrijlating van de Palestijn Said

⁴ Dit hoofdstuk is in grote lijnen gebaseerd op 'Strijd om de 16' van H. De Ridder en het politieke jaarboek 1992 in Res Publica

Nasser. De problemen voor de regering begonnen pas wanneer zes dagen later een woordvoerder van de beweging, Walid Khaled, in Brussel werd opgepakt en terug werd vrijgelaten omdat hij een geldig toeristenvisum had gekregen. Twee hoge ambtenaren en een diplomaat werden ontslagen, maar er werd afgezien van het ontslag van minister Eyskens omwille van de moeilijke omstandigheden van de Golfoorlog.

De Golfoorlog betekende dan wel de redding voor de regering in de Khaled-crisis, de voortdurende discussies over het al dan niet actief participeren aan de aanvallen deden de spanning in de regering aanzienlijk toenemen. Zo bracht de weigering om in te gaan op een verzoek van Groot-Brittannië voor de levering van artilleriemunitie, een hele polemiek op gang. Er werd voortdurend een evenwicht gezocht tussen meewerken met de Amerikanen en toch ook niet te sterk betrokken geraken bij de oorlog. Toen de geallieerde troepen Irak over het land begonnen in te nemen en de situatie in de Golf zich razendsnel begon te ontwikkelen kwam het gehacketak van de partijpolitiek en de verdeeldheid van de regering tot een hoogtepunt. Er werd gediscussieerd of het grondoffensief al dan niet overbodig was en wat de houding van België in de Veiligheidsraad moest zijn.

Behalve de Silco-Khaled-zaak en de Belgische bijdrage tot de Golfoorlog, veroorzaakten nog een aantal andere dossiers spanningen in de regering en tussen de meerderheidspartijen. Het misbruik van de maaltijdcheques door de regionale regeringen, het stilvallen van het proces van de staatshervorming, de staatshulp aan Sabena, het asielbeleid en “Poupehan” lagen allemaal aan de basis van een crisissfeer die zeker heeft bijgedragen tot het ontslag van de regering.

Om er één tekenend voorbeeld uit te nemen zal ik de crisis rond Sabena even verder uitwerken. De financiële toestand en de toekomst van de luchtvaartmaatschappij waren zeer onduidelijk. Sabena zocht daarom toenadering tot buitenlandse maatschappijen. Onderhandelingen met KLM stootten op een veto van Guy Spitaels, officieel om ook nog andere mogelijkheden te onderzoeken, in feite omdat het belang van het Nederlands in de Belgische maatschappij dreigde toe te nemen. Na de goedkeuring van het plan-Godfroid voor de herstructurering en herkapitalisering van Sabena zegde de overheid een steun toe van 26 miljard en 9 miljard extra als er een akkoord zou komen met een industriële partner. De Europese Commissie keurde deze overheidssteun goed op voorwaarde dat dit de laatste keer was dat de Belgische staat met geld over de brug zou komen. Het

onbevestigde bericht dat de industriële partner Air France zou worden, lokte een felle reactie uit van VU-voorzitter Jaak Gabriëls. Hij verweet de francofone lobby en de Waalse politieke krachten contacten met andere luchtvaartmaatschappijen tegen te werken. Uiteindelijk kondigde minister Dehaene van Verkeerswezen op 9 oktober aan dat de ontslagnemende regering Martens IX geen beslissing meer zou nemen over een samenwerkingsakkoord tussen de twee luchtvaartmaatschappijen. Hij zegde wel een overbruggingskrediet toe indien Sabena door dat uitstel in financiële problemen zou komen.

Met het uitstellen van de beslissing en het uitwerken van een ingewikkeld compromis zijn alle crisissen opgelost waarmee de regering te maken had. De crisis rond de export van wapens leek ook zo te kunnen worden opgelost, toch leidde een aantal factoren ertoe dat deze crisis de val van de regering zou veroorzaken.

Op 24 mei 1991, een kleine drie maanden na het einde van de Golfoorlog stelde Minister van Buitenlandse Handel Robert Urbain voor om een exportlicentie toe te kennen voor de bestelling van wapens naar een aantal landen in de Golf-regio en de Delcedere-waarborg (verzekering tegen het exportrisico) te verlenen aan de FN om voor 1,8 miljard euro wapens te leveren aan Saoedi-Arabië. Niet volledig overtuigd, volgden ministers Eyskens en Schiltz de wil van de meerderheid van het kernkabinet. Wanneer de beslissing echter uitlekt, brengt deze een storm van reacties teweeg. VU-voorzitter Jaak Gabriëls, gesteund door SP-voorzitter Vandenbroucke kondigde aan dat hij een resolutie ging indienen tegen de regeringsbeslissing en dat hij voor dit dossier een regeringscrisis veil had. Er werd weer een compromis uitgewerkt. De regeringsbeslissing werd bevestigd maar de criteria voor export van wapens werden verstrengd. Daarmee was het dispuut over de wapenexport bijgelegd, zij het maar voorlopig.

Bij de eerste vergadering van het kernkabinet na de zomervakantie kwam de crisis terug naar boven. Vice-premier Philippe Moureaux maakte de goedkeuring van een reeks contracten van de RTT afhankelijk van de hernieuwing van een uitvoervergunning voor granaten aan Saoedi-Arabië. Nu tekenden de vice-premiers Claes (SP) en Schiltz (VU) verzet aan, hun partijen lieten verstaan dat ze in dit dossier niet zouden toegeven. Verschillende mogelijke compromissen werden geopperd en besproken. Het uiteindelijke compromis hield in dat er bij koninklijk besluit in de nationale regering gewestelijke ministercomités werden opgericht met de toekenning van exportvergunningen als enige

bevoegdheid. De SP sloot zich aan bij dit compromis, maar de VU hield het been stijf en verliet op 28 september dan ook de regering.

De herschikte ministerraad (Martens IX) kwam op zondag 29 september samen om het koninklijk besluit goed te keuren. Om 17.00 uur was de vergadering gedaan. De rust duurde welgeteld één uur. Om 18.00 uur toonden VTM en BRTN het compromis als een overwinning voor de Walen. Beelden van Guy Spitaels die de overwinning van Wallonië uitriep, van Robert Urbain die de eerste exportvergunningen al had ondertekend en een interview met grondwetspecialist professor Robert Senelle die het compromis als “ongrondwettelijk” en “een nederlaag voor Vlaanderen” omschreef deden de regering voor de Vlamingen de das om. Op 4 oktober weigerde Moureaux de RTT-contracten goed te keuren voor er over andere punten gesproken werd. Een paar uur later vertrok premier Martens naar de koning om het ontslag van de regering aan te bieden.

1.2 Een verrassende verkiezingsuitslag: 24 november 1991

Dat deze verkiezingen een grote verschuiving waren in de Belgische politieke wereld, moet niet meer beargumenteerd worden. Deze dag staat in het Belgische collectieve geheugen gegrift als ‘zwarte zondag’. De opiniepeilingen voorspelden een fors verlies voor de regeerpartijen; zelfs de VU die oorspronkelijk de vruchten leek te kunnen plukken van de crisis rond de wapenexport bleek in de opiniepeilingen verlies te maken. De PVV, Agalev en het Vlaams Blok zouden volgens de opiniepeilingen gelijkmatig van deze achteruitgang kunnen profiteren. Hoewel er gewaarschuwd werd dat een week voor de verkiezingen meer dan een kwart van de ondervraagden zei nog geen beslissing te hebben genomen, was de uitslag van de verkiezingen in het licht van deze peilingen toch nog zeer verrassend.

In Vlaanderen vielen de drie regeringspartijen (CVP, SP en VU) inderdaad sterk terug, de winst ging echter bijna volledig naar het Vlaams Blok en Rossem. De nieuwe partij Rossem behaalde in Vlaanderen 5,2% van de stemmen en het Vlaams Blok werd de vierde grootste partij van Vlaanderen voor de VU met 10,3%. In Wallonië was Ecolo de grote winnaar, ze ging er met 7% op vooruit. Nationaal gezien, betekende dit dat er dertien partijen hun intrede deden in de Kamer, een recordaantal.

De verslagenheid bij de traditionele partijen was groot. Vooral de spectaculaire vooruitgang van het Vlaams Blok en het succes van Rossem werden druk becommentarieerd en algemeen geïnterpreteerd als een afkeer van de kiezer voor de traditionele partijen en hun beleid. De grote onzekerheid over hoe men hier moest op reageren lag duidelijk mee aan de basis van het lastige formatieberaad. De coalitievorming zou uiteindelijk meer dan drie maand in beslag nemen.

Tabel I.1: Verkiezingsuitslagen parlementsverkiezingen van 1987 en 1991, in percentages

Partij	1987	1991
CVP	19,5	16,8
VLD	11,5	12,0
Vlaams Blok	1,9	6,6
SP	14,9	12,0
Agalev	4,5	4,9
VU (-ID)	8,1	5,9
Rossem	0,0	3,2
PS	15,6	13,5
PRL (-FDF)	10,6	9,6
Ecolo	2,6	5,1
PSC	8,0	7,7
FN	0,1	1,1
Andere	2,7	1,6
Totaal	100,0	100,0

1.3 De coalitievorming

Het grote probleem van deze regeringsvorming was dat de grote verliezer, de CVP, weigerde een initiatief te nemen en de grote winnaars, het Vlaams Blok en Rossem, geen initiatief 'mochten' nemen. De CVP-voorzitter Herman Van Rompuy zei op 25 november dat zijn partij niet het initiatief zou nemen om het land aan een nieuwe regering te helpen maar dat dit niet betekende dat zij voor de oppositie zou kiezen. Op 29 november benoemde koning Boudewijn minister van Staat en liberaal Frans Grootjans tot informateur.

Op 6 december werd dan PVV-voorzitter Guy Verhofstadt tot formateur aangeduid. Hij begon meteen besprekingen met alle democratische partijen behalve de CVP. Omdat hij

de CVP buiten de besprekingen hield, leek het duidelijk dat hij aanstuurde op een coalitie van liberalen en socialisten, eventueel aangevuld met de VU en/of de groenen. De gesprekken vorderden goed, totdat de SP de deelname van de groenen als noodzakelijke voorwaarde voor hun mede werking eisten. Jos Geysels meldde echter op 18 december dat de voorstellen van Verhofstadt een voortzetting waren van het oude beleid en dat er blijkbaar niet onderhandeld over kon worden. Ze wezen de regeringsvorming dus af. Formateur Verhofstadt bood nog diezelfde dag zijn ontslag aan als formateur.

Een dag later werd ontslagnemend vice-premier Melchior Wathelet (PSC) aangeduid tot formateur. Na raadpleging van de socialisten en christen-democraten sprak Wathelet met een aantal civiele organisaties om na te gaan “welke maatregelen er dringend genomen moeten worden ten opzichte van de ontgoocheling en de twijfel die in ons land heersen”. Hij distilleerde hier een nota uit over een “nieuw contract met de burger” die hij aan enkele partijen voorlegde. De partijbureaus van CVP, SP, PS en PSC wezen de voorstellen niet af, maar vroegen wel meer uitleg over de staatshervorming en de sanering van de overheidsfinanciën. Ook de vraag van de CVP om een regering te vormen die op een tweederde meerderheid in het parlement kon rekenen, lag moeilijk. De vier partijen hadden samen niet voldoende stemmen voor zo’n een meerderheid. Behalve het FDF reageerden al de andere partijen echter negatief op de voorstellen van Wathelet en CVP en SP lieten duidelijk verstaan dat een rooms-rode regering op dat ogenblik geen kans maakte.

Op één februari werd Wathelet “op eigen verzoek” van zijn opdracht ontheven en Jean-Luc Dehaene tot informateur benoemd. Als informateur werkte hij rond drie knelpunten: de maatschappelijke vernieuwing, de sanering van de overheidsfinanciën en de staatshervorming. Na een eerste poging om een zespartijregering te vormen, koos Dehaene voor een regering van socialisten en christen-democraten. De beslissing van de CVP om te gaan voor een rooms-rode noodregering, een kabinet dat beperkt was in tijd, opdracht en omvang, bracht het hele proces in een stroomversnelling. Op 21 februari begon hij onderhandelingen met CVP, SP, PSC en PS en de dag nadien stelde de koning hem tot onderhandelaar aan. In de nacht van 28 op 29 februari raakten de onderhandelaars het eens over het ontwerpakkoord en op 5 maart hadden alle partijcongressen het ontwerpgeeraakkoord goedgekeurd. Een dag later werd Dehaene tot

formateur aangesteld. En op 7 maart, meer dan drie maanden na de verkiezingen, legden de regeringsleden de eed af.

2 De Regering Verhofstadt⁵

2.1 Voorgeschiedenis

De laatste maanden van de regering Dehaene II, voor het begin van de dioxinecrisis, waren erg rustig. Op vijf januari stelde Minister van Begroting Herman Van Rompuy het budgetresultaat van 1998 voor. Het was het beste resultaat sinds vele jaren. Zowel qua overheidstekort als overheidsschuld kon de regering zeer sterke cijfers voorleggen. Door dit gunstige begrotingsresultaat kon de regering 10 miljard vrijmaken voor wat de media 'verkiezingssnoepjes' noemde. Zo vervroegde ze de vermindering van de sociale werkgeversbijdragen en een aantal fiscale en sociale correctiemaatregelen van 1 juli naar 1 april.

Hoewel een groot deel van het octopusakkoord uitgevoerd was, moest de regering nog steeds het statuut van de geïntegreerde politie vastleggen. De talloze betogingen, de ene keer van de politie, de andere keer van de rijkswacht, maakte hiervan een zeer zware opdracht. Op 10 mei bleek dat enkel de rijkswachtvakbond NSRP bereid was het voorgestelde protocol te ondertekenen. Hoewel de handtekening van één representatieve vakbond volstaat om een juridisch geldig akkoord te sluiten, vond minister Van den Bossche dat een te smalle basis om het nieuwe politiestatuut te schragen. Daarmee was de politiehervorming verdaagd tot na de verkiezingen van 13 juni.

Door deze relatieve rust zag het ernaar uit dat de regering voor het eerst sinds 1965 zijn volledige vierjarige regeerperiode zou volmaken. Met deze nuance dat de verkiezingen met twee weken vervroegd waren zodat ze zouden kunnen samenvallen met de verkiezingen voor het Europees parlement. In het voorspel tot de verkiezingen dat erg vroeg begon, viel vooral het geweld op tussen VLD en SP en de toenaderingen van de

⁵ Dit hoofdstuk is in grote lijnen gebaseerd op 'het Politieke jaarboek 1999' van Res Publica en 'Paars met groen: de vorming van de regering Verhofstadt I' van B. Van Petegem

VLD naar de CVP. Dit zou sterk veranderen door wat er zich afspeelde in de vetsmelterij Verkest.

Een waarschijnlijk niet uitzonderlijk incident in de veevoederindustrie, groeide onder invloed van het verkiezingsklimaat, de uitgebreide mediaverslaggeving en de strakke houding die de Europese Unie zou aannemen, de volgende dagen en weken uit tot een economische catastrofe voor België. Op 27 mei lekte uit dat in een aantal West-Vlaamse landbouwbedrijven kippen besmet waren geraakt met dioxine, een kankerverwekkende chemische stof. Een dag later liet minister van Volksgezondheid, Marcel Colla (SP), na eerst te hebben verklaard dat er geen gevaar was voor de volksgezondheid, toch alle braadkippen en eieren uit de rekken halen. In de oppositiepartijen werd hard afgegeven op Colla en zijn collega van Landbouw Pinxten (CVP). Hoewel premier Dehaene zijn ministers in eerste instantie volledig steunde, leidde een aantal gebeurtenissen in de volgende dagen tot hun ontslag. De belangrijkste factor is zonder twijfel de tussenkomst van Guy Verhofstadt (VLD) geweest. Op 1 juni stapte hij met de nota-Destickere naar de eerste minister. Uit deze nota, die veearts-keurder André Destickere op 27 april aan het kabinet van Volksgezondheid had afgeleverd, bleek dat minister Colla, en vermoedelijk ook Pinxten, al een maand op de hoogte was van de besmetting. Dezelfde dag nog namen beide ministers onder druk van de regering en hun partij ontslag. Het duurde tot 9 juni voordat de regering tot een sluitende lijst van gevaarlijke bedrijven kon komen.

Hoewel onverwacht, dook er dus ook voor deze verkiezingen nog een grote crisis op. Al voor 13 juni was men door opiniepeilingen zeker van de zware politieke verschuiving die zou gaan plaats vinden. Hoewel de cijfers van *La Libre Belgique* nog een vrij stabiel beeld voorspelden, bleek de impact zeer duidelijk uit andere peilingen. Volgens een opiniepeiling die *La Dernière Heure* op 8 juni publiceerde bleek dat 1 op 5 kiezers zijn kiesgedrag zou wijzigen als gevolg van de dioxinecrisis. Ook de Humo-enquête die op dezelfde dag verscheen gaf soortgelijke resultaten (19% zou zijn stemgedrag veranderen). De enquêtes gaven sterke verliezen aan voor CVP en SP en matige tot sterke winst voor Agalev, VLD en VU-ID.

2.2 Een verrassende verkiezingsuitslag: 13 juni 1999

Voor we de uitslag van deze verkiezingen kort belichten, moeten we toch ook even de verkiezingen van 1995 beter bekijken. We zien hier een heel ander beeld dan bij de twee besproken verkiezingen (1991 en 1999). In tegenstelling tot deze twee verkiezingen, stegen de regeringspartijen een beetje in 1995, bij de oppositiepartijen waren er geen grote verschuivingen vast te stellen.

Tabel I.2: Verkiezingsuitslagen parlementsverkiezingen van 1991, 1995 en 1999, in percentages

	1991	1995	1999
CVP	16,8	17,2	14,1
VLD	12	13,1	14,3
Vlaams Blok	6,6	7,8	9,9
SP	12	12,6	9,5
Agalev	4,9	4,4	7
VU(-ID)	5,9	4,7	5,6
Rossem	3,2	0	0
PS	13,5	11,9	10,2
PRL (-FDF)	9,6	10,3	10,1
Ecolo	5,1	4	7,4
PSC	7,7	7,7	5,9
FN	1,1	2,3	1,5
Andere	1,6	4,0	4,5
Totaal	100,0	100,0	100,0

Zoals aangekondigd door de opiniepeilingen, veroorzaakten de verkiezingen van 1999 wel een grote verschuiving in het Belgische politieke landschap. De grote regeringspartijen verloren opnieuw een groot aantal stemmen. Doordat de CVP in Vlaanderen onder de 'historische' regionale drempel van 25% zakte, werd de VLD de grootste partij. Het Vlaams Blok werd de derde grootste partij, voor de SP. Hoewel het Vlaams Blok sterk steeg, was Agalev zonder twijfel de grote winnaar van deze verkiezingen.

Aan de Waalse kant verloor de PS ook zeer veel stemmen, maar bleef toch nipt de grootste partij. Ook hier waren de groenen de grote winnaars van de verkiezingen: Ecolo verdubbelde bijna zijn regionale stemmenaantal.

2.3 De coalitievorming

Ook bij deze verkiezingen wou de grote verliezer, opnieuw de CVP, geen initiatief nemen, maar in tegenstelling tot de verkiezingen van 1991 konden de winnaars, nl. VLD en Agalev, van deze verkiezingen wel een initiatief nemen. De formatie van de regering is zeer snel verlopen. Toen het duidelijk werd dat de regionale regeringen op zeer korte termijn gevormd zouden worden, heeft de koning duidelijk ook de vorming van de federale regering bespoedigd. Ook de dioxinecrisis, die nog niet volledig onder controle was, zette druk op de belangrijke spelers om snel te handelen.

De CVP kondigde op regionaal vlak bijna onmiddellijk aan dat ze het initiatief voor de regeringsvorming niet zou nemen. VLD-voorzitter Guy Verhofstadt zei daarop dat het hun "plicht" was "om met alle andere democratische partijen contact te leggen en na te gaan of ze aan een vernieuwend project willen meewerken". Op federaal niveau was er binnen de CVP heel wat onenigheid over de deelname, waardoor ze uiteindelijk uit de besprekingen gehouden werden. Nadat de informateur, Louis Michel met de verschillende partijen gesproken had, duidde de koning Guy Verhofstadt aan als formateur.

Michel zei op een persconferentie dat zijn synthesenota die hij op het einde van zijn informatieopdracht had opgesteld een voldoende basis vormde voor onderhandelingen tussen liberalen, socialisten en groenen. VU-ID was volgens Michel niet uitgenodigd "omdat het met zes partijen al moeilijk genoeg is". Maar VU-ID verbond haar deelname aan de Vlaamse regering, waar haar deelname noodzakelijk was, aan de houding van de federale regering over de staatshervorming. Verhofstadt was deze keer (in tegenstelling tot acht jaar eerder) wel bereid om over zijn voorstellen te onderhandelen en hij creëerde een 'kader' waarbinnen de staatshervorming zou gaan plaatsvinden. VU-ID nam hier genoeg mee.

Ondanks dit kort uitstel, werd de federale regering snel gevormd. Op 29 juni begonnen de zes partijen met de bespreking van 'De brug naar de 21ste eeuw', een 26 bladzijden tellende nota van Verhofstadt die de basis van het regeerakkoord zou vormen. Op 11 juli, iets later dan de vorming van de regionale regeringen, deelde het paleis de benoeming van de vijftien ministers en drie staatssecretarissen van de paars-groene regering mee. De verkiezingen waren net geen maand voorbij.

Besluit

De vorming van de twee regeringen is gedeeltelijk analoog verlopen. De verkiezingen zijn in het midden van een crisis gehouden. De verkiezingsuitslag betekende in beide gevallen een grondige verschuiving. De CVP weigerde twee keer het initiatief te nemen. Toch zijn de twee regeringen vanaf het eerste moment fundamenteel verschillend. De regering Dehaene I is een noodregering, samengesteld om het land uit de crisis te halen en met een aantal zeer duidelijke doelstellingen. De regering Verhofstadt is daarentegen een regering van overwinnaars die een crisis van de vorige regering moet oplossen.

Er is één groot verschilpunt. Na de verkiezingen van 24 november 1991 was de oppositie nog niet in staat om een alternatief te vormen, terwijl dit hen wel lukt na de verkiezingen van 13 juni 1999.

Inleiding

De afhankelijke variabele van deze thesis, datgene wat ik wil proberen te begrijpen, verklaren en ontwarren is het vertrouwen in de regering. Het is de eerste hypothese die we moeten toetsen. Krijgt de regering Verhofstadt meer vertrouwen van haar bevolking dan de regering Dehaene? Is Verhofstadt als eerste minister populairder dan Dehaene dat was? Al snel bleek dat de enige cijfers die in België hierover bestaan de driemaandelijke enquêtes zijn die in opdracht van *La Libre Belgique* door Inra werden afgenomen. Dimarso heeft wel op bijzondere momenten een gelijkaardige enquête georganiseerd in opdracht van *De Morgen* maar dit soort eenmalige ondernemingen laat geen vergelijkende studie toe. De data van Inra hebben veel beperkingen die ik in een eerste deeltje uitgebreid aan bod zal laten komen, maar ze zijn toch zonder concurrentie de beste cijfers die er in België te vinden zijn over dit thema.

Ik heb deze afhankelijke variabele in twee vormen uit de cijfers van Inra kunnen halen. In de eerste plaats is er 'het vertrouwen in de regering', dat is de variabele die het dichtst bij het opzet van de thesis aansluit. De nadruk zal dan ook op deze variabele liggen. We hebben uit de data van Inra echter ook nog de populariteit van de persoon van de eerste minister kunnen halen. Hoe deze variabelen zijn ondervraagd en zijn samengesteld zal stap voor stap worden uitgelegd in dit hoofdstuk. Het is slechts als deze achtergrond volledig geschetst is dat ik de cijfers kan voorleggen die ik wil verklaren en dat ik het verschil in populariteit kan aantonen.

1 De cijfers van La Libre Belgique

Sinds 1984 verschijnen om de drie maanden de resultaten van deze enquête in *La Libre Belgique*. Hiervoor werden ze gepubliceerd in het weekblad 'Pourquoi Pas'. De formulering van de vragen is al die jaren identiek gebleven wat een vergelijking mogelijk maakt over de hele periode. De enquête werd ook altijd afgenomen bij 2000 Belgen ouder dan 18,

waarvan er 750 uit Wallonië en 750 uit Vlaanderen en vijfhonderd uit de Brusselse kantons. De foutenmarge op de cijfers is 2,25 procent. Het antwoordpercentage ligt tegen de 90%. Tot mijn grote spijt wordt al dit cijfermateriaal niet in extenso bijgehouden, het bestaat enkel nog in syntheserapporten die aan La Libre worden geleverd. In dit werk heb ik gebruik gemaakt van de gegevens van de periode december 1989 tot maart 2002.

Zoals reeds vermeld wordt de enquête driemaandelijks afgenomen, namelijk begin maart, juni, september en december. De periode waarin de enquête wordt afgenomen is ongeveer een tiental dagen rond het begin van die maand. Voor december '91 zijn er geen gegevens beschikbaar omwille van de verkiezingen en de regeringsvorming. De data van juni en september '94 ontbreken omwille van de Europese, gemeentelijke en provinciale verkiezingen. Waarom deze verkiezingen de voortzetting van de enquête verhinderden is niet helemaal duidelijk. Voor maart en juni '95 ontbreken er voor dezelfde reden cijfers over het vertrouwen in de regering. Bij de verkiezingen van 1999 tenslotte ontbreken er geen cijfers, hier heeft men de enquête van juni gewoon vervroegd naar mei. Het totaal aantal meetpunten komt zo in ieder geval op 46 voor het vertrouwen in de regering en 48 voor de twee andere variabelen.

1.1 Het vertrouwen in de regering

De vraag die Inra stelt aan de 2000 respondenten luidt: "Pour résoudre les problèmes actuellement en Belgique, faites-vous confiance ou pas confiance au gouvernement de Monsieur Dehaene/Verhofstadt?" Er werden de respondenten hiervoor vijf mogelijke antwoordcategorieën aangeboden: 'Tout à fait confiance', 'Plutôt confiance', 'Plutôt pas confiance', 'Pas du tout confiance' en 'Sans opinion'. Aan de Nederlandstalige respondenten is natuurlijk dezelfde vraag gesteld in het Nederlands, maar omdat de gegevens die ik heb gekregen enkel de Franstalige vragen bevatten beperk ik me tot deze vragen.

Om gemakkelijk met deze variabele te kunnen omgaan heb ik ook een variabele 'Confiance' samengesteld uit de antwoordcategorieën 'Tout à fait confiance' en 'Plutôt Confiance'. Deze variabele drukt het percentage uit van die mensen die vertrouwen hebben in de regering. Analoog heb ik ook een variabele 'Pas de confiance' samengesteld uit de variabele 'Plutôt pas confiance' en 'Pas du tout confiance'.

1.2 De populariteit van de eerste minister

Hoewel minder belangrijk in de analyse, was deze variabele veel moeilijker samen te stellen. De vraag die in de enquête over de populariteit van politici werd gesteld, was: 'Pour chacune des personnalités suivantes, voulez-vous dire si vous souhaitez lui voir jouer un rôle important dans les prochains mois?' En dan volgt een lijst van veertig politici waarop men dus ja of nee moet op antwoorden⁶. Voor Wallonië, Vlaanderen en Brussel zijn dit andere lijsten maar is wel altijd de eerste minister aanwezig op deze lijst.

In de eerste plaats hebben we uit deze gegevens de cijfers gehaald van de drie eerste ministers uit de onderzochte periode. Concreet betekende dit per meetmoment negen cijfers, van elke eerste minister één in elk gewest.

Om tot één federale score per eerste minister te komen moest ik de som maken van de gewogen gewestelijke scores. Dit wil zeggen dat elke score van elk gewest vermenigvuldigd moet worden met een wegingcoëfficiënt die het bevolkingsaantal van dat gewest uitdrukt. Als Martens erg populair is in Vlaanderen maar niet in Brussel, dan moet zijn score in Vlaanderen doorwegen. De wegingcoëfficiënten zijn gebaseerd op de bevolkingsaantallen in 2000.

Tabel II.1: De berekening van de wegingcoëfficiënt

	Bevolkingsaantal	Percentage	Wegingscoëfficiënt
Vlaanderen	5.960.772	58 %	0,58
Wallonië	3.368.055	32,6 %	0,326
Brussel	967.266	9,4 %	0,094
België (totaal)	10.280.670	100 %	1

Elk cijfer moest dan vermenigvuldigd worden met de juiste wegingcoëfficiënt. Om dit te verduidelijken nemen we de score van Dehaene in maart 1992.

⁶ Voor een voorbeeld van zo'n lijst van politici zie Bijlage III

Tabel II.2: Het wegen van de populariteit van politici, een voorbeeld

Dehaene maart '92	Score	Wegingcoëfficiënt	Gewogen score
Vlaanderen	35	0,58	20,3
Wallonië	11	0,326	3,586
Brussel	24	0,094	2,256
België (totaal)		1	26,142

Zelfs nu hebben we nog steeds geen variabele voor de populariteit van de eerste minister. De drie variabelen die de populariteit van Wilfried Martens, Jean-Luc Dehaene en Guy Verhofstadt uitdrukken, kan men opnieuw samenvoegen tot één variabele die de populariteit uitdrukt van de eerste minister. Hiervoor nemen we voor elk meetmoment de score van de politicus die op dat ogenblik eerste minister was.

We beseffen dat de variabele die we nu gevormd hebben niet volledig overeenkomt met de populariteit van de eerste minister. Het gaat er immers om of men de eerste minister een belangrijke rol wil zien spelen in de volgende periode, toch zullen we het om praktische redenen vanaf nu hebben over de populariteit van de eerste minister.

2 Een verschil in populariteit

Nu we de cijfers gesitueerd hebben, kunnen we ze gaan beschrijven. Het uitgangspunt van deze thesis is dat er een verschil is in populariteit tussen de regeringen Dehaene I en Verhofstadt I.

2.1 Het vertrouwen in de regering

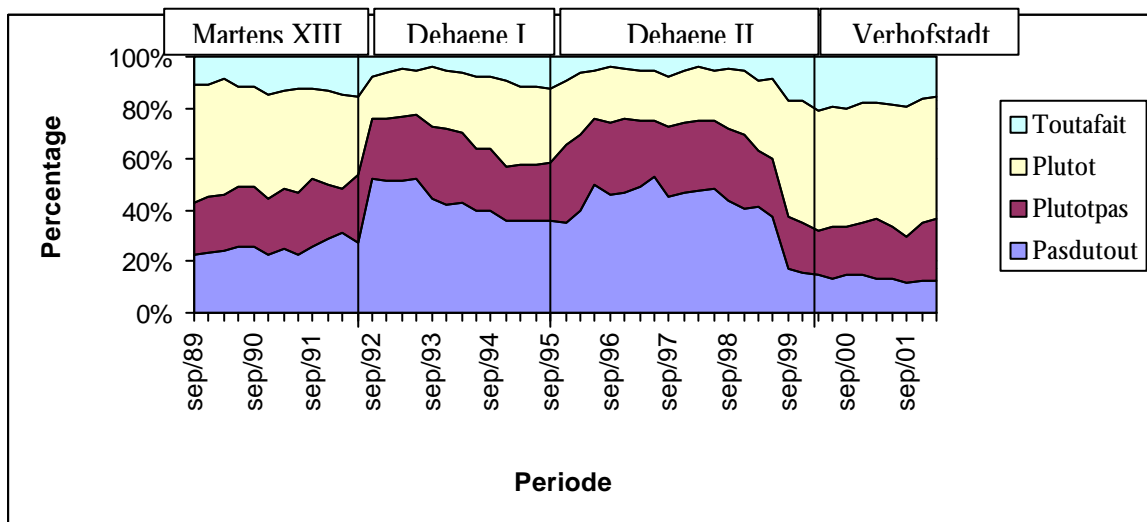
Wanneer we de cijfers van de eerste twee jaar van de beide regeringen naast elkaar leggen zien we deze stelling onmiddellijk ondersteund.

Tabel II.3: Vertrouwen in de regering van Dehaene en van Verhofstadt in de eerste negen kwartalen

Kwartaal	Datum	Vertrouwen in de regering Dehaene	Datum	Vertrouwen in de regering Verhofstadt
1e kwartaal	Mar-92	35	Sep-99	37
2e kwartaal	Jun-92	35	Dec-99	41
3e kwartaal	Sep-92	19	Mar-00	42
4e kwartaal	Dec-92	20	Jun-00	44
5e kwartaal	Mar-93	19	Sep-00	45
6e kwartaal	Jun-93	18	Dec-00	44
7e kwartaal	Sep-93	19	Mar-01	42
8e kwartaal	Dec-93	20	Jun-01	45
9e kwartaal	Mar-94	23	Sep-01	47

Hoewel beide regeringen ongeveer met een gelijke score aan hun regeringsperiode zijn begonnen (Dehaene: 35 en Verhofstadt: 37) zien we onmiddellijk daarna zich een volledig verschillend scenario ontwikkelen. De regering Dehaene zakt geen half jaar later in een put en zal daar tot eind 1994 blijven. De regering Verhofstadt klimt nog hoger en houdt dit soort scores ook vol. De twee regeringen halen respectievelijk een gemiddelde van 23% en 43% vertrouwen. Er is dus wel degelijke een duidelijk verschil.

Figuur II.1: Vertrouwen in de regering van september 1989 tot maart 2002

Wanneer we het geheel van de data bekijken die we hebben over het vertrouwen in de regering Dehaene en Verhofstadt zien we deze tendens bevestigd.

Langs de ene kant stijgt het percentage respondenten met volledig vertrouwen (Toutafait) en eerder vertrouwen (Plutot) duidelijk bij het aantreden van de regering Verhofstadt. Langs de andere kant daalt het aantal respondenten dat helemaal geen vertrouwen (Pasdutout) en eerder geen vertrouwen in de regering hebben ook zeer sterk. De hypothese dat de regering Verhofstadt veel meer vertrouwen geniet bij de bevolking wordt dus zeer duidelijk ondersteund.

2.2 De populariteit van de eerste minister

Wanneer we de cijfers bekijken van de populariteit van de drie politici die eerste minister zijn geweest in de periode waarvan er gegevens zijn, zien we onmiddellijk dat ze allemaal een veel grotere populariteit genieten wanneer ze eerste minister zijn dan ervoor of erna. Je zou dit een kanseliersbonus⁷ kunnen noemen, de stijging van populariteit die een politicus enkel te danken heeft aan het feit dat hij eerste minister is.

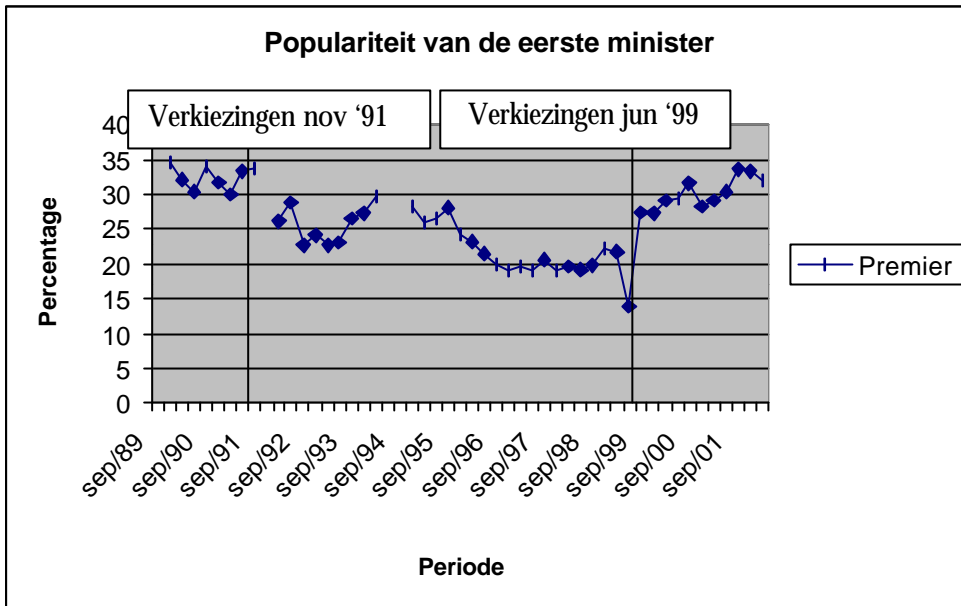
Tabel II.4: Populariteitscores vlak voor en na de verkiezingen van de drie premiers

Enquête	Martens	Dehaene	Verhofstadt
Voor de verkiezingen		14,64	13,79
Na de verkiezing (als premier)		26,14	27,47
Voor de verkiezingen (als premier)	33,8	21,78	
Na de verkiezingen	21,5	13,78	

Hoewel al de politici hier aan onderhevig zijn (zie tabel II.4), is er toch een duidelijk verschil te merken tussen de populariteit van de drie premiers. Wanneer we de gegevens van de drie premiers samenvoegen zoals hierboven beschreven tot één variabele, de populariteit van de eerste minister, zien we ook hier dat de populariteit van Verhofstadt op een niveau hoger ligt dan deze van Dehaene. Hoewel het niveauverschil minder opvallend is, ondersteunen ook deze cijfers de stelling dat er een verschil is tussen de populariteit van Dehaene en die van Verhofstadt.

⁷ Een term die ook gebruikt wordt om de extra media-aandacht voor de premier aan te duiden (Walgrave en De Swert, 2002: 6)

Figuur II.2: De populariteit van de eerste minister van september 1989 tot maart 2002

Besluit

We kunnen onze hypothese zonder problemen aannemen. Er is een zeer aanzienlijk verschil tussen het vertrouwen in de regering Verhofstadt en in de regering Dehaene. We kunnen zelfs spreken van een breuk in het vertrouwen. Er zijn veel meer mensen die geen of helemaal geen vertrouwen hadden in de regering Dehaene. Er is ook een duidelijk – hoewel kleiner – niveauverschil tussen de populariteit van eerste minister Dehaene en die van eerste minister Verhofstadt.

Nu deze hypothese bevestigd is, kunnen we op zoek gaan naar mogelijke verklaringen voor deze opmerkelijke verschillen.

Inleiding

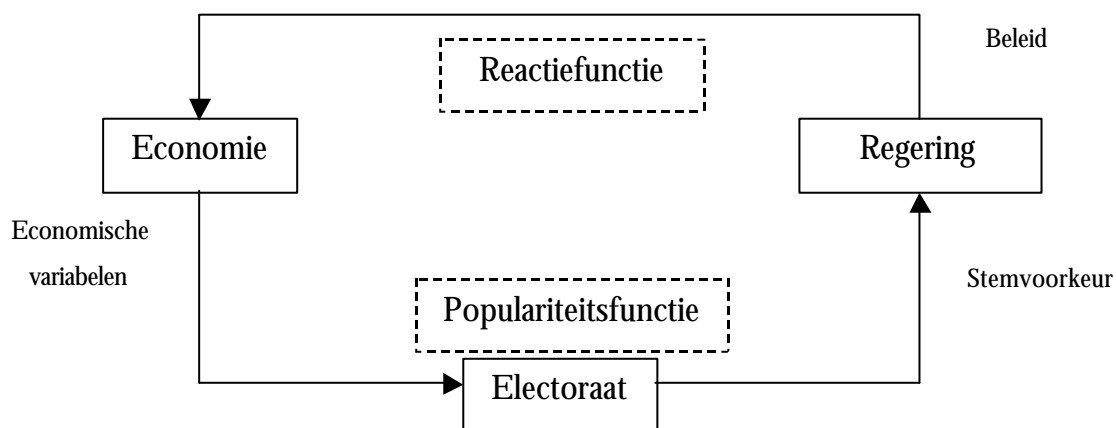
Eén van de meest genoemde factoren in de media om het tanend succes van de regering Verhofstadt te verklaren is de vertraagde economische groei. De economische situatie van een land kan het succes van haar regering op diverse manieren beïnvloeden. In de eerste plaats kan een bevolking die werk heeft en over een voldoende inkomen beschikt, het succes van de economie zien als een succes van haar regering. Omgekeerd werkt dit natuurlijk sterker, een slechte economische situatie zal snel door de bevolking op haar regering worden afgeschoven. In de tweede plaats, een redenering die veel vaker gehoord wordt, zorgt een gezonde economie ook voor grotere inkomsten en dus ook grotere uitgavenmogelijkheden voor de overheid. Deze denkpiste is in de media uitgebreid aanbod gekomen tijdens de economische achteruitgang van de laatste maanden van 2001. De regering, die uit uiteenlopende coalitiepartners bestaat, werd ervan beschuldigd om enkel te kunnen regeren omdat er geld genoeg was voor iedereen. Links kon betere sociale bescherming bieden en rechts kon tegelijkertijd de sociale lasten verlagen. Zodra de begroting een beetje krap zou worden, zou de regering met andere woorden keuzes moeten maken.

We zullen in dit hoofdstuk de relatie tussen de economische toestand en het succes van de regering van naderbij bekijken. Eerst zullen we de theoretische achtergrond schetsen van deze redenering. De idee dat de economie aan de basis ligt van het succes van de regering, meer bepaald aan de basis van de verkiezingsuitslag, is immers bezwaarlijk nieuw te noemen. Daarna zullen we uiteenzetten hoe we deze factor hebben geoperationaliseerd. Om daarna te besluiten met de werkelijke, statistische analyse van de gegevens, die nagaat of er een correlatie bestaat tussen de economische factoren en het succes van de regering en haar premier.

1 Theoretische achtergrond

De idee dat de economische situatie van een land de populariteit van de politici bepaalt is al zeer uitgebreid uitgewerkt door de zogenaamde 'politieke economie'. Frey en Schneider beschrijven in hun model de samenhang van politiek en economie als een politiek-economische kringloop. De ene helft van de kringloop betreft de invloed van het overheidsbeleid (consumptie, investeringen, overdrachten) op de economie van een land; deze relatie wordt *de reactiefunctie* (reaction function, policy function) genoemd. De andere helft van de kringloop betreft de relatie tussen de economische toestand en de populariteit van de regering; deze relatie wordt *de populariteitsfunctie* (popularity function, evaluation function) genoemd. (van Winden, 1987: 65-66) Het is deze laatste, de populariteitsfunctie, die ons hier interesseert. Het electoraat drukt zijn steun uit voor de overheids- en oppositiepartijen zowel bij verkiezingen als tussenin, gebaseerd op de economische situatie. (Andersen, 1995: 6)

Figuur III.1: De politiek-economische kringloop (Anderson, 1995:7)

In de Angelsaksische wereld is er een uitgebreide literatuur over de relatie tussen de economische toestand en de verkiezingsuitslag in een land. Deze theorieën proberen op basis van de economische toestand de verkiezingsuitslagen te voorspellen. De beperking van dit soort studies is het kleine aantal meetmomenten. De verkiezingen vinden in Amerika slechts plaats om de vier jaar, men vormt het theoretisch model om de resultaten van verkiezingen te voorspellen dus meestal op basis van de gegevens van de vorige verkiezing. (Erikson en Wlezien, 1996: 492). Een aantal wetenschappers hebben de vraag daarom opengetrokken: beïnvloedt de economie de populariteit van de politici en de

regering? Men trachtte de maandelijkse veranderingen in geaggregeerde partijsteun (zoals gemeten in commerciële opiniepeilingen) in verband te brengen met de maandelijkse variaties in de macro-economische indicatoren zoals inflatie en werkloosheid. (Price en Sanders, 1995: 451) Het is deze onderzoekstechniek die we op de bestaande Belgische cijfers zullen toepassen.

Een goed voorbeeld hiervan is het onderzoek van Christopher Anderson. Hij vergeleek de invloed van de economie op de populariteit van de regering in vijf Westerse democratieën: Groot-Brittannië; Frankrijk, Duitsland, Denemarken en Nederland. De belangrijkste conclusie uit dit onderzoek is dat de economie altijd een zekere invloed heeft op de populariteit van de regering, maar dit kan sterk variëren van land tot land. Dit noemt men het “instability dilemma”: economie beïnvloedt niet alle “government support” op alle momenten in alle landen op dezelfde manier. (Anderson, 1995: 7-8) Het lijkt dus ook in dit opzicht zeer interessant om de situatie in België te bekijken.

2 De drie factoren

De vraag is nu natuurlijk hoe we de economische situatie het beste operationaliseren zodat we statistisch kunnen nagaan of er een verband is tussen de populariteit van de regering en haar premier en de toestand van de economie. Voor de populariteit van de regering en de eerste minister gebruiken we, zoals eerder al uitgebreid uiteengezet, de cijfers van Inra. Om zoveel mogelijk meetmomenten te verkrijgen, hebben we de periode zo ruim mogelijk genomen, d.w.z. van september 1989 tot maart 2002.

Om de economie uit te drukken in cijfers maken we gebruik van drie indicatoren: economische groei, werkloosheidscijfers en consumentenvertrouwen. Er zijn verscheidene redenen waarom we juist deze drie zullen gebruiken.

In de eerste plaats zien we dat in de literatuur een duidelijk onderscheid wordt gemaakt tussen de objectieve macro-economische factoren en de subjectieve factoren. Het belang van de subjectieve factor wordt in diverse studies zelfs centraal gesteld. Zo wordt het verlies van Major in 1997 ondanks de zeer gunstige (objectieve) economische toestand volledig toegeschreven aan de economische perceptie van de burgers die veel minder overtuigd was. (Sanders e.a., 2001: 789) Bij een gunstige economische toestand die echter

niet wordt opgemerkt door de bevolking, zal het effect op de populariteit immers veel minder sterk zijn. Het lag hierbij voor de hand om te kiezen voor consumentenvertrouwen, zonder twijfel de belangrijkste subjectieve maat voor de economische toestand.

Wat betreft de objectieve indicatoren is de keuze veel ruimer. In de literatuur worden zeer vaak de economische groei en de werkloosheid bekeken (Anderson, 1995). De twee indicatoren vallen samen met de twee hypothesen die we reeds in de inleiding aangaven. Een sterke economische situatie zorgt ook voor een goede financiële situatie van (een deel van) de bevolking die als een succes van de regering gezien kan worden. In deze hypothese speelt vooral de werkloosheid een belangrijke rol. Het is een economische variabele die dicht bij de bevolking staat. Anderzijds wordt de politiek van een land sterk bepaald door de economische toestand. Wanneer eerste minister Dehaene moet bezuinigen om de Maastrichtnorm te halen, moet hij de belastingen verhogen. Wanneer de regering Verhofstadt de economische groei zag verslechteren, moest ze haar plannen herzien. Dit zijn twee voorbeelden die duidelijk maken dat de economische toestand en dan vooral de economische groei duidelijk de populariteit van de regering kan beïnvloeden.

De data voor deze drie factoren zijn allemaal afkomstig van de Nationale Bank van België⁸. Om correlaties te kunnen zoeken met de cijfers van de afhankelijke variabele (waarvoor we één waarde om de drie maanden hebben), moeten we telkens op zoek gaan naar een trimesterieel cijfer voor de economische factoren. De cijfers die we gebruiken om de werkloosheid uit te drukken zijn de driemaandelijke seizoensgezuiverde werkloosheidsgraden. De cijfers voor de economische groei zijn de trimesteriële veranderingspercentages van het Bruto Binnenlands Product. Het is het veranderingspercentage van het BBP t.o.v. de overeenstemmende periode van het voorgaande jaar (bruto gegevens). Voor het consumentenvertrouwen ten slotte gebruiken we de 'gezamenlijke indicator consumentenvertrouwen'. Deze cijfers zijn berekend volgens de nieuwe methode, aangenomen op aanraden van de Europese Commissie in november 2001. Bij deze methode bestaat de vragenlijst uit vier vragen waarin uitsluitend naar de vooruitzichten wordt gepeild:

⁸ www.nbb.be/belgostat/

* de vooruitzichten van de economische situatie in België voor de volgende twaalf maanden

* de vooruitzichten inzake werkloosheid in België voor de volgende twaalf maanden

* de vooruitzichten van de financiële situatie van de gezinnen voor de volgende twaalf maanden

* de vooruitzichten aangaande het sparen van de gezinnen in de volgende twaalf maanden

Omdat deze cijfers per maand gepubliceerd worden hebben we zelf telkens het gemiddelde genomen van de drie voorafgaande maanden. Het cijfer van maart is dus het gemiddelde van de indicators van januari, februari en maart.

3 De statistische analyse⁹

Nu we weten welke cijfers we gaan gebruiken en waarom, kunnen we aan de eigenlijke statistische analyse beginnen. We zullen bij elke economische variabele het verband met het vertrouwen in de regering nagaan en het verband met de populariteit van de premier.

3.1 De groei van het Bruto Binnenlands Product

3.1.1 En het vertrouwen in de regering

a Correlatieanalyse

Het eerste verband dat we onderzoeken is dat tussen het vertrouwen in de regering en de groei van het Bruto Binnenlands Product in België. In de eerste plaats gaan we na of er een significante samenhang is tussen deze twee variabelen. Hiervoor berekenen we de vaak gebruikte 'Pearson Correlatie' tussen de twee termen. We willen hierbij benadrukken dat deze maat geen causaliteit van het verband inhoudt, we weten uit dit cijfer niet welke variabele beïnvloedt en welke beïnvloed wordt. Deze correlatie-analyse maakt duidelijk in welke mate twee variabelen met elkaar samenhangen en welke richting dit verband heeft (positief of negatief). Wanneer we de Pearson Correlatie bekijken voor de samenhang

⁹ De theoretische achtergrond in dit onderdeel is gebaseerd op de uitleg in 'Inleiding SPSS 9.0 en Data Entry' van Eelko Huizingh

tussen de BBP-groei en het vertrouwen in de regering zien we onmiddellijk een significant en relatief hoog cijfer (0,363 significant tot op 0,05). Hieruit kunnen we concluderen dat er een duidelijke positieve samenhang is tussen de BBP-groei en het vertrouwen in de regering.

Tabel III.1: Correlatie tussen de BBP-groei en het vertrouwen in de regering

BBP-groei x Vertrouwen in de regering	
Pearson Correlation	,363*
Sig.	,014
N	45

* De correlatie is significant tot op 0.05

We kunnen dit resultaat nu verder uitdiepen door de variabele 'Vertrouwen in de regering' op te splitsen in de vier oorspronkelijke categorieën: 'Pas du tout confiance', 'Plutôt pas confiance', 'Plutôt confiance' en 'Tout à fait confiance'. In tabel III. 2 zien we dat er een zeker verschil is tussen de samenhang van BBP-groei en de deelvariabelen. De samenhang blijkt het grootst te zijn bij de negatieve variabelen, de variabelen die uitdrukken hoeveel procent van de respondenten helemaal of eerder geen vertrouwen (Pas du tout et plutôt pas confiance) in de regering hebben. Dit geeft natuurlijk negatieve cijfers omdat een hogere groei leidt tot minder mensen die geen vertrouwen hebben in de regering. Het sterkste verband is dat tussen de groei van het Bruto Binnenlands Product en het percentage mensen dat eerder geen vertrouwen (Plutôt pas confiance) heeft in de regering (-0,442 significant tot 0,01).

Tabel III.2: Correlatie tussen BBP-groei en vertrouwen in de regering (opgesplitst)

BBP-groei	Tout à fait confiance	Plutôt confiance	Plutôt pas confiance	Pas du tout confiance
Pearson Correlation	,334*	,357*	-,442**	-,371*
Sig. (2-tailed)	,025	,016	,002	,012
N	45	45	45	45

* De correlatie is significant tot op 0.05.

** De correlatie is significant tot op 0.01 .

b Regressieanalyse

We hebben nu aangetoond dat er een verband is tussen de BBP-groei op een bepaald ogenblik en het vertrouwen in de regering op hetzelfde ogenblik. We kunnen onze analyse echter nog een stap verder nemen door een regressieanalyse uit te voeren. In tegenstelling tot correlatieanalyse wordt bij regressieanalyse een causaal verband verondersteld. Dit betekent dat de onafhankelijke variabelen de oorzaak zijn van de afhankelijke variabele. We moeten hier een afhankelijke en een onafhankelijke variabele kiezen. Het is duidelijk dat we kunnen stellen dat het de BBP-groei is die het vertrouwen in de regering beïnvloedt en niet omgekeerd. Het is immers onwaarschijnlijk dat een lager vertrouwen van de bevolking in de regering de groei van het Bruto Binnenlands Product zou beïnvloeden.

In tabel III.3 zien we de belangrijkste resultaten van de regressieanalyse. R is ook een correlatiemaat die samenvalt met de Pearson Correlatie als er slechts één onafhankelijke variabele in het model zit. De regressieanalyse geeft een waarde voor R -kwadraat of de determinatiecoëfficiënt van 0,13, dit wil zeggen dat 13% van de variantie van het vertrouwen in de regering door de groei van het BBP verklaard wordt. De aangepaste R -kwadraat houdt rekening met het aantal onafhankelijke variabelen en het aantal waarnemingen. Het is dit cijfer dat we zullen gebruiken. De groei van het BBP verklaart dus 11% van de variantie van het vertrouwen in de regering. ANOVA staat voor 'analysis of variance' of de analyse van de variantie. We zullen hier niet verder op ingaan, het belangrijkste is dat de significantie wijst op het significant zijn van de R -kwadraat. In dit geval is het duidelijk dat de R -kwadraat significant is, de significantie ligt immers onder 0,05.

Tabel III.3: Regressieanalyse van BBP-groei op het vertrouwen in de regering

Regressie	
R (=Pearson Correlatie)	0,362821
R-kwadraat	0,131639
Aangepaste R-kwadraat	0,111444
N	45
ANOVA	
F	6,518572
Significantie	0,014306

3.1.2 En de populariteit van de premier

De andere variabele die we uit de Inra gegevens hebben gehaald is de populariteit van de premier. De Pearson correlatie van deze variabele en de BBP-groei is niet significant. Omdat er geen significant verband is tussen de twee variabelen, heeft regressieanalyse geen zin.

Tabel III.4: Pearson Correlatie van de BBP-groei en de populariteit van de premier

BBP-groei x Populariteit van de premier	
Pearson Correlation	,137
Sig.	,363
N	46

3.2 Werkloosheidsgraad

3.2.1 En het vertrouwen in de regering

a *Correlatieanalyse*

We kunnen een volledig analoge analyse maken van de samenhang tussen de werkloosheidsgraad en het vertrouwen in de regering. We bereken eerst de Pearson Correlatie. Zoals verwacht geeft het een negatief verband. Bij een hogere werkloosheid verwachten we een lager vertrouwen in de regering en omgekeerd. Er bestaat een heel sterke correlatie tussen de twee variabelen (-0,726). Ook wanneer we het vertrouwen weer

opsplitsen in de verschillende categorieën zien we zeer hoge correlaties. Zoals bij de samenhang met de groei van het BBP, is ook hier de correlatie het sterkst bij de negatieve variabelen, in het bijzonder bij de variabele 'eerder vertrouwen' (Plutôt confiance) (-0,742).

Tabel III.5: Correlatie tussen werkloosheidsgraad en vertrouwen in de regering

Werkloosheidsgraad x Vertrouwen in de regering	
Pearson Correlation	-,760**
Sig.	,000
N	46

** De correlatie is significant tot op 0.01 .

Tabel III.6: Correlatie tussen de werkloosheidsgraad en het vertrouwen in de regering (opgesplitst)

	Tout à fait confiance	Plutôt confiance	Plutôt pas confiance	Pas du tout confiance
Pearson Correlation	-,714**	-,742**	,649**	,711**
Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000
N	46	46	46	46

** De correlatie is significant tot op 0.01 .

Om in te kunnen schatten hoe hoog deze cijfers zijn, willen we ze naast cijfers leggen van een vergelijkbaar onderzoek. In Tabel III.7 staat de Pearson Correlatie van de werkloosheidsgraad en het vertrouwen in drie West-Europese democratieën zoals berekend in het onderzoek van Anderson. We zien duidelijk dat de correlatie die we hebben teruggevonden voor België relatief groot is.

Tabel III.7: Pearson Correlatie van de werkloosheidsgraad op het vertrouwen in de regering

	Pearson Correlatie
Groot-Brittannië (1960-1990)	-0,25
Frankrijk (1960-1990)	-0,67
Duitsland (1960-1990)	-0,30

b *Regressieanalyse*

Ook de regressieanalyse loopt volledig analoog. Omdat de Pearson Correlatie (en dus ook R) relatief zeer hoog ligt, ligt R-kwadraat en ook de aangepaste R-kwadraat aanzienlijk hoger. Niet minder dan 56% van de variantie van het vertrouwen in de regering wordt verklaard door de werkloosheidsgraad. Dit is wel bijzonder veel. De kans dat de gevonden regressie op toeval berust is zeer klein, er is dus geen reden om te twijfelen aan de resultaten.

Tabel III.8: Regressieanalyse van de werkloosheidsgraad op het vertrouwen in de regering

Regressie	
R (=Pearson Correlatie)	0,759566
R-kwadraat	0,576941
Aangepaste R-kwadraat	0,567326
N	46
ANOVA	
F	60,00438
Significantie	0,000000000936

3.2.2 En de populariteit van de premier

a *Correlatieanalyse*

Tabel III.9: Pearson Correlatie van de werkloosheidsgraad en de populariteit van de premier

Werkloosheidsgraad x Populariteit van de premier	
Pearson Correlation	-,713**
Sig. (2-tailed)	,000
N	47

** De correlatie is significant tot op 0.01 .

Hoewel de correlatie met de populariteit van de eerste minister lager ligt, is het nog steeds een zeer sterke, significante correlatie (-0,713).

b *Regressieanalyse*

Tabel III.10: Regressieanalyse van de werkloosheidsgraad op populariteit van de premier

Regressie	
R	0,713055
R-kwadraat	0,508448
Aangepaste R-kwadraat	0,497524
N	47
ANOVA	
F	46,54672
Significantie	0,0000000127

Omdat er een hoge correlatie (en dus R) is, is ook de aangepaste R-kwadraat redelijk hoog (0.498). We kunnen dus stellen dat 50% van de variantie op de populariteit van de premier wordt verklaard door de werkloosheidsgraad.

3.3 De objectieve factoren: BBP-groei en werkloosheidsgraad

Om de analyse van de objectieve factoren te besluiten, kunnen we beide objectieve indicatoren in één model steken met het vertrouwen in de regering en kijken hoe groot hun gezamenlijke verklaringskracht is voor deze variabele. De twee objectieve economische factoren – economische groei en werkloosheidsgraad – verklaren samen 64% van de variantie van het vertrouwen in de regering. De kans dat de gevonden regressie op toeval berust is opnieuw zeer laag. Het is dus een significant en opvallend hoog cijfer.

Tabel III.11: Regressieanalyse van de werkloosheidsgraad en de BBP-groei op het vertrouwen in de regering

Regressie	
R	0,809606
R-kwadraat	0,655461
Aangepaste R-kwadraat	0,639055
N	45
ANOVA	
F	39,95103
Significantie	0,000000000191

3.4 De subjectieve factor: consumptievertrouwen

3.4.1 En het vertrouwen in de regering

Tabel III.12: Pearson Correlatie van het consumentenvertrouwen en het vertrouwen in de regering

Consumentenvertrouwen x vertrouwen in de regering	
Pearson Correlation	,717**
Sig. (2-tailed)	,000
N	46

** De correlatie is significant tot op 0.01 .

Naast de objectieve factoren, moeten we ook een subjectieve factor bekijken. We zullen eerst de correlatie bekijken met het vertrouwen in de regering. De Pearson Correlatie maat geeft een bijzonder hoog cijfer, namelijk 0,717. Er is dus een zeer sterk verband tussen het consumentenvertrouwen en het vertrouwen in de regering. De correlatie is bijna even groot als die met de werkloosheidsgraad. Bij het opsplitsen van de variabele 'vertrouwen in de regering', zien we dat al deze correlaties hoog zijn.

Tabel III.13: Pearson Correlatie tussen consumentenvertrouwen en het vertrouwen in de regering (opgesplitst)

Consumenten- vertrouwen	Tout à fait confiance	Plutôt confiance	Plutôt pas confiance	Pas du tout confiance
Pearson	,621**	,726**	-,664**	-,714**
Correlation				
Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000
N	46	46	46	46

** De correlatie is significant tot op 0.01 .

De aangepaste R-kwadraat is 0,5 en wanneer we een model testen met de objectieve en subjectieve variabelen in krijgen we een aangepaste R-kwadraat van 0,73. Beide zijn significant tot op 0,01. Dit zijn uitzonderlijk hoge cijfers. Toch willen we hiermee zeer voorzichtig omspringen en zullen we deze cijfers verder niet gebruiken. Het probleem dat zich bij de subjectieve factoren stelt is methodologisch van aard. Het consumentenvertrouwen is een variabele die is samengesteld op basis van een steekproef. Het veralgemenen van de cijfers van de steekproef voor de hele populatie brengt een zekere fout met zich mee. Bij de regressieanalyse van twee variabelen die beide op basis van een steekproef zijn opgesteld, is het risico te groot om de analyse te mogen gebruiken.

3.4.2 En de populariteit van de premier

Tussen het consumentenvertrouwen en de score van de eerste minister is er een duidelijk verband. Zoals hierboven uiteengezet zullen we ons beperken tot de correlatieanalyse.

Tabel III.14: Pearson correlatie van het consumentenvertrouwen en de populariteit van de premier

Consumentenvertrouwen	
Pearson Correlation	,345*
Sig. (2-tailed)	,017
N	47

* Correlatie is significant tot op 0.05

Besluit

Het vertrouwen in de regering is afhankelijk van de economische situatie van het land. Het blijkt zeer duidelijk uit de cijfers dat er een zeer sterke samenhang is tussen de economische factoren – zowel subjectieve als objectieve – en het vertrouwen in de regering. De objectieve factoren – de werkloosheidsgraad en de BBP-groei – verklaren samen 64% van het vertrouwen in de regering. We hebben duidelijk aanwijzingen dat de verklaringskracht van het consumentenvertrouwen ook zeer hoog ligt. Ook de populariteit van de eerste ministers blijkt afhankelijk van de economische toestand in het land. De werkloosheidsgraad verklaart alleen reeds 50% van de populariteit van de eerste minister.

Deze conclusies hebben verreikende gevolgen. We kunnen ons immers de vraag stellen of er nog ruimte is voor andere variabelen als de economische situatie al zo'n groot belang heeft. In de Verenigde Staten zijn er wetenschappers die, gedreven door dergelijke correlaties, formules opstellen om verkiezingsresultaten te voorspellen op basis van economische factoren. (Erikson en Wlezien, 1996: 492) Toch zijn we niet geneigd zo ver te gaan. Deze wetenschappers slagen immers zelden in hun opzet en zijn altijd verplicht om andere factoren in hun vergelijking te plaatsen. De schitterende economische toestand in Groot-Brittannië had Major ook een verkiezingsoverwinning moeten in de schoot werpen, maar er speelden blijkbaar ook andere factoren mee. Het is daarom interessant en noodzakelijk om ook andere mogelijkheden te onderzoeken.

Inleiding

Communicatie wordt steeds belangrijker in de politiek. Jan Blommaert opent zijn boek 'Ik stel vast' met het beargumenteren van het belang van communicatie in de hedendaagse politiek. *Welke goederen kan een hedendaagse regering nog verdelen? Welke verregaande economische maatregelen kan ze nog nemen? Welke kans heeft ze dat een volkomen vernieuwend maatschappijproject met succes kan gerealiseerd worden? Het antwoord op al deze vragen is ontluisterend: een hedendaagse regering in een staat zoals de onze heeft slechts een heel beperkte actieradius. Bij gebrek aan harde macht worden symbolische en discursieve strijd steeds belangrijker. Gedragmatige details, imago, taalgebruik worden de inzet van verhitte debatten en bepalen beslissingen. Terwijl men tot nog toe weinig belang hechtte aan de vorm van de politiek en zich toespitste op de inhoud ervan, wil ik hier argumenteren dat men de 'substantie' van politiek vandaag enkel maar kan inschatten wanneer men meer dan voldoende aandacht schenkt aan de vorm van de politiek aan de concrete manieren waarop politiek gecommuniceerd wordt. Politiek en communicatie zijn één.* (Blommaert, 2001: 10-12)

Jan Blommaert staat niet alleen met zijn betoog dat communicatie belangrijker wordt. Er bestaat internationaal een uitgebreide literatuur¹⁰ over de evolutie van de communicatie in verkiezingsperiodes. Men spreekt over een modernisering, mediatisering of Amerikanisering van de campagnes. Er liggen verscheidene veranderingen aan de basis van deze evolutie. Ten eerste is er de veel minder sterke band tussen de kiezers en de politieke partijen. Ten tweede speelt het middenveld, zoals de vakbonden, een veel kleinere rol in het bepalen van de partijvoorkeur van zijn leden. Ten slotte is er de opkomst van de massamedia met de televisie op kop. (Swanson en Mancini, 1996: 2050-251; Mazzoleni en Schulz, 1999: 252-253) Deze veranderingen hebben geleid tot het moderne model van campagne voeren. Politici vertrouwen op experts public relations, opiniepeilingen en communicatie voor advies over hoe je een aantrekkelijke boodschap kan maken die afgestemd is op de meningen en zorgen van de burgers. Personalisering, sterke afhankelijkheid van de massamedia, je gedrag aanpassen aan de vereisten van de

¹⁰ Zie onder andere Nimmo, 1999; Swanson en Mancini, 1996; Mazzoleni en Schulz, 1999

media, het zijn allemaal onderdelen van dit modern model van campagne voeren. (Swanson en Mancini, 1996: 269)

We kunnen deze evolutie echter opentrekken naar de politiek in zijn geheel. Het belang van communicatie beperkt zich niet meer tot de periode van campagnevoeren, maar is voortdurend van zeer groot belang. Men spreekt in deze context van 'de permanente campagne'. (Nimmo, 1999: 74-76) Jan Blommaert gaat zelfs nog verder door te zeggen dat politiek communicatie is geworden.

De vraag die we ons in dit hoofdstuk gaan stellen is of er een verschil is in communicatie tussen de regering Dehaene en de regering Verhofstadt. Als we kunnen spreken van een breuk kan dit mee aan de basis liggen van de breuk in vertrouwen tussen de twee regeringen.

1 Methodologie

1.1 Diepte-interviews

De vraag is nu hoe we dit verband op een wetenschappelijke manier kunnen bestuderen. Er bestaan geen cijfers die uitdrukken hoe sterk een regering of een premier communiceert. Omwille van verscheidene redenen hebben we gekozen voor diepte-interviews om deze factor te bestuderen.

In de eerste plaats gaat het om een exploratief onderzoek. Er is nog geen soortgelijk onderzoek geweest naar de communicatie van een regering. We hadden wel een idee van de verscheidene factoren die aan de basis liggen van de verschillen in communicatie maar wilden zeker de ruimte laten om nieuwe factoren bij te voegen en andere te verwijderen. Dit is niet mogelijk in een vaste kwantitatieve vragenlijst. Diepte-interviews kunnen op een iteratieve manier gebruikt worden, waardoor empirie en theorie nauw met elkaar verbonden zijn in het onderzoek. Bij een diepte-interview doet de onderzoeker niet eerst een onderzoek om daar dan theoretische conclusies uit te trekken maar de theoreticus creëert ook niet eerst een grote theorie om daarna anderen deze te laten toetsen. Beide tradities worden in het kwalitatief onderzoek samengebracht. (Mortelmans, 2001: 2.42) Deze iteratieve manier van onderzoek zullen we verder verklaren.

Een tweede reden om diepte-interviews te gebruiken is de complexiteit van het onderwerp¹¹. De verschillen in communicatie liggen immers op allerlei volledig verschillende terreinen. Ze kunnen in houding liggen, in taalgebruik, in de omgang met vragen, in het communiceren tijdens crisissen en ga zo maar voort. De andere mogelijke methodes zoals inhoudsanalyse of kwantitatieve interviews zouden er nooit in slagen om al deze factoren in kaart te brengen.

1.2 De geïnterviewden: vijf journalisten en twee persverantwoordelijken

Wanneer we besloten hadden om diepte-interviews af te nemen, stelde zich de vraag naar de respondenten: Hoeveel respondenten zouden we interviewen en wie? Het moesten mensen zijn die de manier van communiceren van de twee regeringen zelf ondervonden hebben, van dichtbij meegemaakt hadden. Binnen deze groep was een at random steekproef natuurlijk niet mogelijk. Het is immers niet realiseerbaar om een exhaustieve lijst op te stellen van betrokken, bevoorrechte getuigen. Daarnaast zijn ook niet al deze mensen bereikbaar en bereid om hier aan mee te werken. Het is dus een theoretische steekproef geworden waarbij we bij het bepalen van het *aantal* respondenten een evenwicht hebben gezocht tussen budgettaire en tijdsbeperkingen en een ideale sterk gevarieerde steekproef. Het is enerzijds zeer arbeidsintensief om een interview uit te tikken en te analyseren. Omdat dit belangrijk maar niet het enige materiaal was voor deze thesis, moesten we ons beperken. Anderzijds is het ook belangrijk om voldoende variatie te hebben. Om het fenomeen zo volledig mogelijk te kunnen bespreken moesten we zoveel mogelijk variatie in de respondenten brengen. We moesten dus genoeg mensen interviewen om te kunnen differentiëren. Uiteindelijk zijn er zeven respondenten geïnterviewd.

Ook in het selecteren van de *respondenten* is er een evenwicht gezocht, namelijk tussen 'selectie om pragmatische redenen' en 'selectie om inhoudelijke redenen'. De selectie op pragmatische gronden of het zogenaamde 'convenience sampling' houdt het selecteren van cases in op basis van praktische voordelen. Zo hebben de contacten die ik via de universiteit, vrienden en familie had, de keuze zeker beïnvloed. Toch is het heel belangrijk

¹¹ Dit is één van de negen redenen die Baads, de Goede en Teunissen geven waarom een onderzoeker kwalitatief onderzoek zou opzetten onder de vorm van diepte-interviews.

dat we bij de selectie dit niet als enige en zelfs niet als belangrijkste criterium gebruiken. De selectie moet ook in grote mate op inhoudelijke gronden gebeuren. Je moet doelbewust cases uitkiezen die voor het thema waar je op werkt nuttige informatie kunnen opleveren. We hebben daarvoor de methode gebruikt die Swanborn ‘dimensionale sampling’ noemt. Hierbij stel je op basis van verscheidene variabelen verschillende groepen van mogelijke respondenten voor, uit elk van deze groepen moet er dan minstens één respondent gekozen worden. (Mortelmans, 2001: 1.14-15)

Tabel IV.1: Overzicht van de zeven respondenten in groepen gebaseerd op variabelen

Audiovisuele pers		Persverantwoordelijken		Geschreven pers	
Televisie (VRT)	Radio	Dehaene	Verhofstadt	De Standaard	De FET
Annemie Nijs	Anoniem	Monique Delvou	Miguel Chevalier	Guy Tegenbos Hugo De Ridder (auteur)	Yvan Brouckmeyer

Omdat Hugo De Ridder Verhofstadt eigenlijk niet meer als journalist heeft meegemaakt, willen we deze keuze in het bijzonder verantwoorden. Heel wat journalisten hebben Dehaene minder actief meegemaakt, om ook rond Dehaene een volledig beeld te verkrijgen was het noodzakelijk om iemand te interviewen die hem op de voet gevolgd heeft . Daarnaast is De Ridder in België een autoriteit als het op politieke journalistiek aankomt.

We beseffen ten volle dat er nog een heel aantal andere criteria te bedenken zijn om respondenten te selecteren. Zo zou het zonder twijfel nog interessant zijn om iemand van de Waalse pers te spreken, iemand van de derde kwaliteitskrant *De Morgen*, iemand van de commerciële televisie en nog talloze anderen die extra nuancerings zouden kunnen aanbrengen op de hele beschrijving van de communicatie.

1.3 De topiclijst

Bij het afnemen van diepte-interviews is het moeilijk om van een vragenlijst in de klassieke betekenis te spreken. Het is de bedoeling om de respondenten aan het praten te krijgen, een sterk voorgestructureerde vragenlijst is daarom niet nuttig. We maken dan ook gebruik van een topiclijst. Deze bestaat uit niet meer dan een lijst van onderwerpen die de interviewer in de loop van het interview aan bod moet laten komen. Van een kwalitatieve topiclijst wordt gezegd dat deze flexibel, iteratief en continu moet zijn.

Voor het eerste interview hebben we een vragenlijst gebruikt die ik had opgesteld vanuit mijn eigen aanvoelen en vanuit de bestaande literatuur over het onderzoeksobject. Een aantal vragen waren ook gebaseerd op ideeën uit de vele krantenartikels die al over het onderzoeksobject zijn verschenen. Zo verscheen er een artikel in *De Standaard* waarin men stelde dat Verhofstadt zelf de redactie opbelde om commentaar te geven op verschenen artikels¹². Dit is een vaste vraag geworden om na te gaan of dit bij de verschillende media gebeurt en of Dehaene dat ook deed. Naarmate er meer interviews zijn afgenomen, hebben we de vragenlijst aangepast aan de nieuwe informatie die uit de interviews kwam. Ook literatuur die nog opdook, zoals het recentste boek van Jan Blommaert, heb ik doorheen de interviews verwerkt in de topiclijst. Om dit te illustreren zitten er in bijlage twee topiclijsten gevoegd: de eerste en de laatste (Bijlage II). Ook de toepassing van de vragenlijst moet flexibel gebeuren. Het kan immers zijn dat bepaalde respondenten beter kunnen vertellen over onderwerp X dan over Y. De topiclijst moet dan ook de ruimte laten om de respondent voor een stuk te kunnen volgen in het aspect dat hij of zij het belangrijkste of interessantste vindt, natuurlijk altijd binnen het onderzoeksopzet.

Een vragenlijst en dus ook een topiclijst moeten iteratief te gebruiken zijn. Er zit een bepaalde structuur in. Concreet wil dit zeggen dat je begint met een open vraag, in mijn geval 'Ziet u verschillen tussen de communicatie bij Verhofstadt en die bij Dehaene?'. Deze eerste vraag heeft een dubbele functie. De respondent krijgt zo even de tijd om te wennen aan de interviewsituatie en de interviewer krijgt een idee van de algemene standpunten van de geïnterviewde. Ze geeft een algemene richting aan waarin het interview kan evolueren. In een tweede fase zijn het dan gerichtere vragen die peilen naar een bepaald aspect of deelonderwerp.

¹² 'INTERVIEW. Noël Slangen over communicatie en politiek' in *De Standaard* van 24/11/2001

Ten slotte moet een topiclijst continu zijn. Elk interview neemt de vorige interviews in feite mee in zich op. Dit hangt sterk samen met de flexibiliteit van de topiclijst. De topiclijst evolueert mee met de interviews en thema's die helemaal zijn uitgediept verdwijnen van de topiclijst. Een interessant thema kan verder uitgebreider besproken worden in het volgende interview om zo het doel van theoretische saturatie zo dicht mogelijk te benaderen. (Mortelmans, 2001: 2.9-10)

1.4 Anonimiteit

Geen enkele journalist weigerde mee te werken. Toch was er één vaak voorkomende vraag. Ga je mijn naam hiervoor gebruiken? Er waren twee mogelijke redenen voor deze vraag. Enerzijds waren er journalisten wie het niet toegestaan was om hun mening in het openbaar te uiten buiten hun eigen medium. Anderzijds waren er die journalisten die er niets voor voelden om letterlijk geciteerd te worden. We mocht wel vermelden dat we hen gesproken hadden maar hun woorden letterlijk herhalen met hun naam ernaast hadden ze liever niet. Het voordeel van de respondenten die vroegen om hun naam niet te gebruiken of hen niet te citeren was dat ze zich helemaal niet geremd voelden en 'vrijuit spraken', zoals één van de respondenten het uitdrukte. We zullen in de volgende beschrijving de vraag van de respondenten natuurlijk respecteren. De journalist van wie we de naam niet mogen gebruiken zullen we aanduiden met de anonieme journalist. Alle respondenten zullen we slechts citeren wanneer ze er toestemming hebben voor gegeven.

2 Beschrijving van de premier als persoon

Nu volgt de eigenlijke beschrijving van de gelijkenissen en vooral de verschillen in de communicatie van Verhofstadt en Dehaene en van de regering Verhofstadt en de regering Dehaene in zijn geheel. De bespreking bestaat elke keer uit de opvattingen en ervaringen van de hierboven besproken respondenten, aangevuld met de literatuur die erover aanwezig is. Bij de opvattingen bespreken we altijd eerst de grote lijnen, zaken waar alle respondenten het eens over waren, daarna zullen we telkens de afwijkende meningen formuleren.

Mijn openingsvraag, zoals hierboven beschreven een open vraag, was elke keer ‘Ziet u verschillen tussen de communicatie bij Verhofstadt en die bij Dehaene?’. De journalisten antwoorden hier eenduidig en zeer beslist op: de verschillen zijn enorm. Toch zijn er al onmiddellijk een aantal die nuanceren: ‘Vaak is het slechts een indruk.’

2.1 Het belang van communicatie

Verscheidene journalisten herleiden veel van de verschillen tot een verschil in het belang dat de eerste minister hecht aan de communicatie. Het oordeel van de journalisten is in het algemeen dat Dehaene communicatie gewoon minder belangrijk vond. Denk maar aan het geringe belang dat hij hecht aan zijn uiterlijk. Dehaene is in deze redenering iemand die gericht is op beleid. Hij is groot geworden achter de schermen, als beleidsmaker, opgeklommen vanuit het ACW via de kabinetten recht naar het ministerschap. Guy Tegenbos wijst er op dat hij het beste was in zijn omgang met de politieke elite en dat de pieken in zijn populariteit ook vooral voorkomen wanneer de bevolking ziet hoe die elite hem apprecieert. Voorbeelden hiervan zijn de Europese waardering in Korfoe en zijn prestaties bij het vormen van de regering in 1992.

Moniek Delvou spreekt dit gedeeltelijk tegen. *In tegenstelling tot wat men zou verwachten, was voor hem communicatie en informatie een essentieel onderdeel van zijn beleid.* Ze geeft hiervoor twee voorbeelden. Ten eerste was haar contact met de premier als woordvoester zo goed als permanent, de hele dag door mocht ze hem altijd en overal (met uitzondering bij de koning) storen als er iets te melden was over de pers. Daarnaast had Dehaene als hij op het kabinet aankwam, al alle kranten gelezen en al analyses gemaakt van de reacties in de pers.

Ongeacht de inschatting van het belang dat Dehaene aan zijn communicatie besteedde, luidt de consensus ‘Verhofstadt hecht meer belang aan een open communicatie’. Bij Verhofstadt wordt communicatie een zeer belangrijk onderdeel van het beleid. De wekelijkse persconferentie en de aanwerving van een communicatieadviseur wijzen hierop.

2.2 Uiterlijk en karakter

Als we gewoon nog maar kijken naar de personen Jean-Luc Dehaene en Guy Verhofstadt zien we onmiddellijk een aantal verschillen in uiterlijk en karakter die duidelijk ook een weerslag hebben op hun communicatie.

2.2.1 Uiterlijk

Natuurlijk zal niemand een oordeel uitspreken over het uiterlijk van de twee eerste ministers. Wat in dit verband wel een rol kan spelen is de aandacht voor het uiterlijk. Moniek Delvou vertelt dat ze soms wel tussenkam in het uiterlijk van Dehaene omdat hij er zelf geen oog voor had. *'Een andere bril. Ook als ik zag dat zijn dat elke keer weer scheef zat, als hij naar de Zevende Dag ging, heb ik hem gezegd: Zou je geen dasspeld...'* Toch benadrukt ze ook zeer sterk dat ze niet te veel ingreep, omdat de authenticiteit heel erg belangrijk was. Dit aspect heeft natuurlijk enkel belang bij de televisie. Annemie Nijs getuigt dat ze 'de pellekes' wel eens van zijn jas moest kloppen voor ze begonnen op te nemen. Het wordt zeker niet negatief beoordeeld door de journalisten, maar we kunnen er toch niet om heen dat ook het uiterlijk deel uitmaakt van de communicatie.

Over het uiterlijk en de aandacht voor het uiterlijk van Verhofstadt heeft geen enkele respondent een opmerking gemaakt, we gaan hier dan ook niet verder op in.

2.2.2 Karakter

De figuren Dehaene en Verhofstadt zijn heel andere karakters en ook dit zien we duidelijk in hun communicatie. Het algemene oordeel is dat Dehaene zeer direct is, voor sommigen een positieve, voor anderen een negatieve eigenschap. De ene noemt het *brutaal en onbeschoft* de andere noemt het *rechttoe rechtaan*. Doorheen de interviews kwamen er verscheidene anekdotes naar boven over dat legendarische karakter van Dehaene. De respondenten hadden in de regel liever dat de anekdotes niet herhaald worden. Een voorbeeld van Hugo De Ridder geeft duidelijk aan hoe direct het eraan toe kon gaan. *'Ik herinner mij een persconferentie waarop iemand een vraag stelt die niet erg verstandig was en dat hij vroeg: 'Zijt gij wel geslaagd in uw lager middelbaar?'*

Verhofstadt is veel minder direct dan Dehaene. Hij heeft, zo drukt een journalist het uit, iets van een *'missionaris die het ware geloof verkondigt'*. Hij probeert iedereen te overtuigen van die boodschap, van zijn *geloofsbelijdenis*. Je bent ook ofwel voor, ofwel tegen hem. De

liberaal wordt door dezelfde journalist zelfs de idealist genoemd, tegenover de realist Dehaene. Deze karaktertrek komt duidelijk tot uiting in het taalgebruik van de eerste minister. *'Hij slaagt er op een onvolprezen manier in om de problemen die er nog zijn te relativieren of opzij te schuiven. En nog eens een keer te wijzen op wat er al verwezenlijkt is.'* De lijn tussen karakter en strategie is natuurlijk zeer vaag en voor interpretatie vatbaar, enkel de persoon in kwestie weet of hij iets al dan niet bewust doet.

2.2.3 Taalgebruik

Jean-Luc Dehaene staat er bekend om voor een zeer technisch taalgebruik te kiezen. Hij gaat er vanuit dat je het dossier kent. Een domme vraag wordt weggelachen en niet beantwoord. Hoewel de meeste journalisten de technische uitleg van Dehaene wel begrepen wijst Hugo De Ridder er op dat dat voor de publieke opinie misschien niet geldt. *'Tegenover de journalisten, die zijn hebbelijkheden kenden en die ook al zijn ingeslikte woorden en zo duidelijk konden duiden, was dat goed. Als hij hetzelfde zei op televisie dan had je er bijna een handleiding bij nodig over wat hij wilde zeggen.'*

Het taalgebruik bij Verhofstadt is volledig anders. Om de anderen te kunnen overtuigen van zijn gelijk en misschien wel vooral om duidelijk te maken dat hij anders is dan zijn voorgangers maakt hij gebruik van een specifiek taalgebruik. Alles wordt heel erg positief verwoord. De woorden 'geloof' en 'nieuw' spelen hier een bijzondere rol in. Het is omdat men er in gelooft dat het zal gebeuren en het is natuurlijk helemaal anders, helemaal nieuw. Andere begrippen die hierin passen zijn: 'snel en efficiënt', 'actieve welvaartstaat', 'modelstaat' en 'behoorlijk bestuur'. De journalisten zijn het erover eens: deze bevlogen uitspraken kunnen terugkomen als een boemerang. De voorbeelden zijn talrijk. Hoe nieuw is de drugsnota van deze regering? Hoe snel en efficiënt is de asielwetgeving hervormd?

2.2.4 Telefoneren met de redacties

Een anekdote die het karakter van Verhofstadt duidelijk illustreert zijn de vele telefoontjes met redacties. Wanneer de berichtgeving volgens hem fouten bevatte, belde hij de redactie op en probeerde hij hen van zijn gelijk te overtuigen. Guy Tegenbos zegt hierover: *'Hij spendeerde daar in de beginfase een uur aan, om vooral naar de audiovisuele redacties, maar in de tweede plaats ook naar de krantenredacties te telefoneren om hen op fouten te wijzen.'* Alle journalisten waren

ofwel zelf opgebeld geweest of hadden ervan gehoord van collega's. Hoewel de opmerkingen ondertussen bijna allemaal door zijn woordvoerder doorgegeven worden, zegt het toch veel over zijn karakter. Het is de missionaris die iedereen van zijn gelijk wil overtuigen. Als je je niet laat overtuigen, dan ben je tegen hem, dan ben je een oppositiekrant/zender.

2.3 De communicatietrucs

Guy Tegenbos stelde dat Verhofstadt een aantal trucs van de communicatie beter doorhad dan Dehaene. In hoeverre dit aan zijn communicatieadviseur ligt zullen we later bekijken maar we beginnen hier met het beschrijven van deze 'trucs'.

2.3.1 Mea Culpa

Verhofstadt geeft op het juiste moment toe dat hij fout zit. Het voorbeeld dat hierbij gegeven werd door Guy Tegenbos is de verkeersovertreding. Zowel Jean-Luc Dehaene als Guy Verhofstadt zijn als minister geconfronteerd met een snelheidsovertreding van hun voertuig. Het is zeer interessant om deze twee gebeurtenissen naast elkaar te leggen.

In 1990 schrijft de Waalse pers over een verkeersovertreding van een jaar eerder door de auto van Dehaene. Omdat Dehaene op safari is, kan hij slechts 5 dagen later reageren. Hij laat weten dat zijn dochter, Mieke, aan het stuur zat van de auto. De pers drukt dit bericht af met het grootste scepticisme en de publieke opinie is – in weerwil van de hardnekkigste en zelfs emotionele ontkenningen van het gezin van Dehaene – ervan overtuigd dat een en ander 'gearrangeerd' is. (De Ridder, 1996: 113-114)

Wanneer uitlekt dat prins Laurent een snelheidsovertreding begaat, schrijft Verhofstadt een boze brief. Het komt als een boemerang terug wanneer de pers een zware snelheidsovertreding van de premier zelf naar boven brengt. De aanpak van de nieuwe eerste minister is echter anders. Het boetekleed wordt onmiddellijk aangetrokken. Het is fout wat er gebeurd is en het zal niet meer gebeuren. Door te bekennen kunnen de journalisten er eigenlijk niet meer verder op ingaan. Het schandaal is al vlug geen schandaal meer en nog vlugger vergeten.

Een andere journalist wijst er echter op dat beide premiers zelden hun fouten toegeven wanneer het gaat over fouten bij belangrijke beleidsbeslissingen. Op dit vlak verschillen ze dus blijkbaar niet.

2.3.2 Herhalen

Een tweede truc die Guy Tegenbos aanbrengt en die duidelijk bevestigd wordt door de andere journalisten is de herhaling. In de eerste plaats mag je deze herhaling heel letterlijk nemen. Verhofstadt zegt alles in het Nederlands en in het Frans. Dehaene nam deze moeite niet, hij begon in de ene taal en wisselde dan voortdurend van taal doorheen de persconferentie. Iedereen moet beide talen maar meester zijn.

Daarnaast herhaalt Verhofstadt zichzelf ook omwille van zijn drang om de mensen te overtuigen: de missionaris Guy Verhofstadt. Verscheidene journalisten wijzen erop dat het niet altijd is omdat Verhofstadt meer communiceert dat hij ook inhoudelijk meer zegt. Tijdens de persconferentie¹³ over de kieswetgeving die we zelf hebben meegemaakt, herhaalt hij zichzelf een heel aantal keer in zijn uitleg. Wanneer een journalist dan een vraag stelt die nu net de kern van het hele betoog mist, grijpt Verhofstadt deze gelegenheid aan om zijn betoog opnieuw te herhalen. Hij bedankt de vraagsteller zelfs. *'C'est important que vous ayez posé la question, parce que peut-être nous n'étions pas assez clairs qu'il n'y a pas une augmentation.'*

Het blijkt duidelijk uit de uitleg van de journalisten dat Dehaene zich hier niet mee bezighoudt. Hij zal zichzelf nooit herhalen. *'Omdat hij dat stom vond, want hij had dat al eens gezegd. Hij moest dat toch geen twee keer zeggen.'* Daarnaast lachte Dehaene de vraagsteller vaak gewoon uit.

2.3.3 Het belang van de visuele media

Verhofstadt ziet ook veel beter het belang in van televisie in communicatie. Er zijn verscheidene feiten die het belang dat hij hecht aan de visuele media aantonen. Als Verhofstadt redacties telefoneerde, belde hij in de eerste plaats en veel uitgebreider naar de televisiezenders. Een ander voorbeeld hiervan is de toezegging van een tweewekelijks interview met het VRT programma 'Villa Politica'. Annemie Nijs voegt daar aan toe dat

¹³ Deze persconferentie staat beschreven in Bijlage II.

Dehaene dat waarschijnlijk niet gedaan zou hebben. *'Ik denk dat als je die vraag destijds, als Villa Politica had bestaan, aan Dehaene gesteld zou hebben dat hij geweigerd zou hebben.'* Dehaene maakte geen onderscheid tussen de verschillende media.

Een ander aspect van televisie zijn de entertainment programma's en daar gaan beide premiers op een zelfde manier mee om. Zowel Verhofstadt al Dehaene weigeren als eerste minister zo goed als elke deelname aan spelprogramma's. Dehaene had zijn voetbal en Verhofstadt heeft zijn wielrennen, maar buiten verkiezingsperiodes houden ze zich voor de rest ver van de entertainment.

2.3.4 Een dag lang nieuws

Tenslotte bracht Annemie Nijs nog een andere wetmatigheid naar voor die Verhofstadt beter beet heeft dan Dehaene. Verhofstadt lanceert zijn primeurs 's morgens via de radio, vaak bij Johny Van Sevenant. Het bericht komt dan aan bod in het zeven uur journaal, in 'Voor de dag', gaat dan naar het televisiejournaal van één uur en later van zeven uur. De volgende dag verschijnt het uitgebreid in de geschreven pers. Op die manier krijgt zijn bericht maximale aandacht in de media en bereikt het zoveel mogelijk burgers.

Miguel Chevalier formuleert wel een uitzondering op deze tactiek. Als het over een crisis gaat, probeert men zo snel mogelijk te communiceren, los van de beste moment communicatietechnisch gezien. Hij geeft hier als voorbeeld de mini-dioxinecrisis. Hij geeft twee redenen aan waarom dan onmiddellijk gecommuniceerd wordt. In de eerste plaats legt hij uit dat er anders een risico is dat er een perslek optreedt en dat het voorgesteld wordt alsof de minister informatie achterhoudt. Daarna geeft hij nog een ander argument. *'In dat soort zaken vind ik dat je direct moet communiceren omdat de bevolking daar recht op heeft, op die directe informatie daarvan.'* Deze onmiddellijke communicatie bij crisis moet sterk gerelativeerd worden maar hier gaan we later nog op in.

2.4 Het eerste contact met de pers als eerste minister

Het eerste contact dat men met iemand heeft is vaak bepalend voor de verdere relatie tussen mensen, zo ook tussen politici en de pers. Bij het begin van zijn ambtstermijn heeft Dehaene onmiddellijk twee belangrijke beslissingen genomen in verband met de communicatie van de regering en heeft zo gedeeltelijk de verdere relatie met de pers

bepaald. De ministerraad zou in Hertoginnendal gehouden worden en er zou geen persconferentie meer zijn na elke ministerraad. Het hoe en waarom van deze beslissingen zullen we uitwerken bij het bespreken van de communicatie van de regering. Nu gaan we in op de manier waarop deze beslissingen tot spanningen met de pers hebben geleid. Het eerste contact met de pers als eerste minister is steeds ingegeven door de eigen ervaring met de pers en de situatie van hun voorganger.

2.4.1 Eigen ervaring met de pers

Bij Jean-Luc Dehaene was zijn contact met de pers voor hij eerste minister was zeer goed. Hugo De Ridder benadrukt in het interview maar ook in zijn boek, de sterke communicatie van Dehaene voordat hij premier werd. *'Door zijn carrière en ook als gewezen leider of directeur van de studiedienst van het ACW, stond hij aanvankelijk bekend om zijn goeie persrelaties. Ik heb de indruk dat er nooit betere persrelaties zijn geweest van een minister van Sociale Zekerheid als op het ogenblik dat Jean-Luc Dehaene Sociale Zekerheid had. Op Verkeerswezen, ook, heeft hij heel veel campagnes, doorgedreven campagnes gevoerd en zomeer.'* Toen hij aan het hoofd van het ACW stond, werd hij als specialist in perszaken beschouwd. Als minister had hij een enorme aandacht voor communicatie en voorlichting. Zijn twee woordvoersters, Mieke Van den Berghe en nadien Moniek Delvou behoren tot de besten in hun vak. (De Ridder, 1996: 193)

Ook Verhofstadt had voor hij eerste minister werd een zeer goede relatie met de pers. Het contact tussen oppositie en pers is er altijd meer één van gelijken dan dat tussen beleidsmakers en de pers. Als oppositieleider had hij dan ook een zeer familiair contact met diverse journalisten.

Hoewel beide premiers zeer goede relaties hadden opgebouwd met de pers, zal het eerste contact met de pers toch zeer sterk verschillen. De oorzaak hiervan is te vinden bij de situatie van hun voorganger.

2.4.2 De situatie van de voorganger

Zoals reeds in het eerste hoofdstuk uiteengezet is de regering Martens gevallen over de wapenlicenties. In het historisch overzicht valt de grote rol van de media en de communicatie hierin ook al op. Wanneer Moniek Delvou deze feiten weergeeft legt ze grote nadruk op één gebeurtenis. Het betreft de uitleg die Philippe Moureaux voor de

camera's van de verzamelde pers geeft nog voor de beslissende ministerraad over de wapenlicenties. Op het BRTN-journaal om half acht op zondag 29 september 1991 toont men eerst beelden van Moureaux die sterke taal hanteert: *'Als er de komende uren geen oplossing komt – deze middag dus – vind ik dat het geen kwestie meer is voor de Belgische regering, maar voor de Waalse regering.'* Bijna ogenblikkelijk hierna krijgen we Martens te zien die na de ministerraad het compromis verdedigt. De VU is uit de regering gestapt omdat ze het compromis niet kon aanvaarden, het compromis komt op alle mogelijke manieren naar voren als een overwinning van de Waalse ministers. (De Ridder, 1993: 72-73) Moniek Delvou ziet daar (samen met De Ridder) de oorzaak van de val van de regering en ook de context voor het communicatiebeleid van Dehaene. *'En uiteindelijk is de regering, na hoe zou ik zeggen, na een paar keer struikelen, is ze uiteindelijk gevallen daarover. Nu dat zijn dingen die niet gratis zijn, zeker niet voor mensen die dat aan de lijve hebben meegemaakt. En daar begint laat ons zeggen eigenlijk het verhaal van Dehaene en de communicatie.'* Wanneer Dehaene aantreedt als eerste minister stelt hij zeer duidelijk: *'Dit zijn toestanden die ik niet meer wil.'*

Onmiddellijk neemt hij een aantal beslissingen die niet erg enthousiast worden onthaald bij de pers. Moniek Delvou benadrukt dat men vooraleer men de beslissingen genomen heeft op zoek is gegaan naar verantwoordelijken, naar personen om de beslissing mee te bespreken. Omdat men geen gesprekspartner heeft gevonden heeft men de beslissing gewoon genomen, ze kwam dan ook zeer plots over en er kwam veel protest tegen de manier waarop ze genomen waren. De pers beschrijft de beslissingen als een aanslag op de persvrijheid, een democratisch tekort, het begin van selectieve informatie en overheidsensuur en een inbreuk op de openbaarheid van bestuur. (De Ridder, 1996: 200) Later is men dan toch nog rond de tafel gaan zitten met de pers en zijn er een aantal afspraken gemaakt. De versies lopen hier nogal uiteen. Hugo De Ridder stelt dat er afspraken zijn gemaakt die snel daarna weer vergeten zijn en dat de spanning bleef, Moniek Delvou stelt dat er een goede consensus is gevonden tussen de eerste minister en de pers.

Zoals Dehaene zich heeft afgezet tegen de stijl van Martens, zet Verhofstadt zich ook tegen Dehaene af. Hij wil breken met het verleden en veel meer en beter communiceren. Hij schaft de maatregelen die Dehaene heeft genomen onmiddellijk bij zijn aantreden af: Ministerraden worden terug in de 16 gehouden en worden altijd gevolgd door een persconferentie.

2.5 Omgaan met crisissen

Communicatie is zeer moeilijk om goed te doen, crisiscommunicatie is nog veel moeilijker. De journalisten lijken het er allemaal over eens dat er op crisismomenten vaak nog slechts weinig verschil is tussen de communicatie van de twee premiers.

2.5.1 Moeilijke vragen

Hoewel het geen crisis moet zijn om moeilijke vragen te krijgen, geeft de reactie op zo'n moeilijke vragen al direct een beeld van hun crisiscommunicatie. De verschillende stijl komt bij lastige vragen sterk naar voren, maar uiteindelijk antwoorden beide politici eigenlijk niet op de vraag. Dehaene is legendarisch geworden met het zinnetje 'Geen commentaar.' Verhofstadt beantwoordde zeker op het begin van zijn ambtstermijn alle vragen, maar draaide de vraag in een voor hem voordelige richting. Op dit ogenblik beantwoordt hij de echt moeilijke vragen ook niet meer. Een journalist verwoordde het als volgt: *'Op dat vlak is er eigenlijk een continuïteit. Dehaene zei dan gewoon 'Geen commentaar'. Nu krijg je een antwoord maar je staat even ver. Je wordt eigenlijk wandelen gestuurd.'*

2.5.2 Crisiscommunicatie

De twee woordvoerders hebben een andere visie op het communiceren op crisismomenten. Moniek Delvou vindt dat je tijdens het oplossen van een crisis niet zinnig kunt communiceren. *'Er is niets gecompliceerder dan op het moment dat je de crisis nog aan het oplossen bent, al met de journalisten te moeten gaan praten.'* Miguel Chevalier zegt daarentegen dat je ook tijdens een crisis best blijft communiceren. *'Je hebt het over crisiscommunicatie, dan is mijn advies altijd aan de premier: als er een probleem is, dan moet je het eigenlijk direct communiceren.'*

Zonder een oordeel te vellen over welke aanpak de beste is, wijzen de journalisten erop dat beide op dezelfde manier reageren op crisissen. *'De gelijkenis tussen de twee is dat ze beiden niet goed met kritiek om kunnen, dus dat blijft een teer punt, ook voor Verhofstadt, als alles goed gaat wil hij veel communiceren, gaat het slecht dan trekt hij zich terug, wordt er gezwegen of is men boos omdat er kritische vragen komen of kritiek op het beleid. Het verloopt analoog aan de reactie op moeilijke vragen.'* (de anonieme journalist) Beide regeringsleiders stoppen met communiceren, ze doen dit alleen op een verschillende manier. Verhofstadt praat nog wel, maar geen van beide zegt nog iets. De verschillen zijn in grote mate het gevolg van hun karakter. Of de

rest van hun regering de informatiestop volgt, zullen we in een volgende hoofdstuk over de Open Debat Cultuur bespreken.

2.6 Personeel voor communicatie

Naast het ongedaan maken van de twee beslissingen van Dehaene, beslist Verhofstadt ook bij het begin van zijn regeerperiode te investeren in communicatie. Terwijl Dehaene slechts één iemand had die instond voor de communicatie, namelijk zijn woordvoester, heeft Verhofstadt een volledige ploeg.

Dehaene laat alles over aan zijn woordvoester, eerst was dit Mieke Van den Berghe en later Moniek Delvou. Daarnaast is bij Dehaene de rol van de Federale Voorlichtingsdienst ook wel groter.

In de eerste plaats beslist Verhofstadt twee woordvoerders te nemen, een Nederlandstalige, Miguel Chevalier, en een Franstalige, Alain Gerlache. Daarnaast brengt hij ook zijn communicatieadviseur, die zijn verkiezingscampagne tot een goed einde bracht, mee. De vraag die zich dan stelt is natuurlijk hoe is de functie van één persoon verdeeld over drie.

2.6.1 Twee woordvoerders

Als oppositielid en tijdens de vorming van de regering in 1999 had Verhofstadt één woordvoerder, maar onmiddellijk bij zijn aantreden beslist hij twee woordvoerders te nemen. Miguel Chevalier begreep de beslissing oorspronkelijk niet direct maar vertelt dat hij daar hoe langer hoe meer begrip voor kan opbrengen. *'Er is een cultuurverschil.'* In de eerste plaats zijn de contacten anders. Volgens Chevalier houden de Waalse journalisten meer van babbels en etentjes. Daarnaast zijn de twee taalgroepen ook geïnteresseerd in verschillende thema's. *'Het asielp probleem, bijvoorbeeld dat is iets dat niet echt leeft aan Franstalige kant, maar des te harder leeft aan Vlaamse kant.'* Ook criminaliteit is zo'n thema dat blijkbaar meer leeft bij de Nederlandstalige pers.

Annemie Nijs vindt dit niet zo'n gelukkige beslissing. *'Dat is volgens mij niet zo erg opportuun, ik vond het eigenlijk beter om één woordvoerder te hebben omdat je dan hoe zal ik het zeggen het globale overzicht had terwijl nu spreken wij, ja, alleen maar (met) de Vlaming die voor ons bedoeld is en horen we nooit eens die andere klok.'*

Naast deze twee woordvoerders heeft Verhofstadt zijn communicatiepersoneel ook nog uitgebreid met een tekstschrijver Rolf Falter, daarvoor redacteur bij *De Standaard*.

2.6.2 Communicatiedeskundige

Er is al heel wat over geschreven. Noël Slangen van het bedrijf Slangen en partners, ingehuurd door Verhofstadt als communicatieadviseur. Noël Slangen had al gewerkt voor Dehaene en andere politici maar altijd met het oog op verkiezingscampagnes. Dit was de eerste keer dat zo iemand in België werd aangeworven om permanent te adviseren over communicatie. Het aanwerven van experts is één van de praktijken die we over de hele wereld zien verschijnen, onafhankelijk van de politieke cultuur, geschiedenis en instellingen van de landen. (Negrine, 1996: 147) Over de rol van Slangen bestaat veel onduidelijkheid, maar zijn hechte band met Verhofstadt staat voor iedereen vast.

De versies over de functie en de invloed van Noël Slangen lopen sterk uiteen. Het is misschien interessant de twee extremen te beschrijven. Het verhaal waarbij de functie en invloed van de communicatieadviseur sterk wordt geminimaliseerd vinden we bij de woordvoerder van Verhofstadt.

'Ik denk dat er daar heel veel verhalen over de ronde doen, die absoluut niet kloppen.' De communicatieadviseur geeft adviezen aan de premier. Omdat hij slechts halftime voor de eerste minister werkt, kan hij volgens Chevalier als buitenstaander naar het politieke gebeuren kijken. Hij ontmoet een hele week lang allerlei mensen en volgt de internationale politiek zeer sterk. Deze kennis in combinatie met zijn gezond verstand maken zijn adviezen volgens de woordvoerder interessant. *'Hij beschikt vooral over een hele grote dosis gezond boerenverstand en in die zin zijn zijn adviezen welkom. Maar echt wegen op de manier waarop ik communiceer, of op de manier waarop de premier communiceert, ... Hij heeft geen dictaat.'* Miguel Chevalier geeft ook een voorbeeld: Noël Slangen heeft de raad gegeven om inzake veiligheid, snel resultaten voor te leggen omdat dit zo goed als zeker het thema van de verkiezingen gaat worden. De woordvoerder herleidt de impact van zo'n advies tot gewoon één van de stemmen en omdat iedereen het ermee eens is wordt het advies uitgevoerd.

Alle geïnterviewde journalisten schrijven Slangen een grotere rol toe. Om het belang van de communicatieadviseur aan te tonen, wijst één journalist op de verscheidene uitschuivers van Slangen waarbij Verhofstadt telkens hem de hand boven het hoofd heeft

gehouden. Eerst zijn weigering om op vragen van het Vlaams Blok te antwoorden in de dioxinecommissie. Later de brief in Bonanza over het onderwijs, waarin hij de stakingen als onterecht afdoet omdat ze het toch wel goed hebben in het onderwijs. Tenslotte zijn uitlatingen over minister Verwilghen en derderangs politici. Het feit dat Verhofstadt zijn communicatieadviseur blijft steunen wijst er volgens deze journalist op dat Verhofstadt op zijn beurt heel wat verschuldigd is aan Slangen. Het kan er inderdaad op wijzen dat hij toch een zeker belang heeft.

Annemie Nijs beschrijft de functie van de communicatieadviseur als het bepalen van het waar, wanneer en hoe communiceren. In de eerste plaats gaat het dus over waar en wanneer iets moet gecommuniceerd worden. In het algemeen is de regel om alles zo snel mogelijk te communiceren en voor alle geïnteresseerde media, maar bij crisismomenten is dit een veel moeilijker kwestie. Te laat communiceren over crisissen kan noodlottig blijken zoals in de dioxinecrisis, maar te snel communiceren, voordat men alle informatie heeft, kan even goed contraproductief werken. De keuze van het juiste medium om de boodschap goed over te brengen, kan op zulke momenten van groot belang zijn. Ook de hoe-vraag stelt zich, vooral als er problemen zijn. Een journalist gaf me het volgende voorbeeld om de invloed van Slangen te duiden. In het midden van de dioxineschandalen, speelde Verhofstadt reeds een belangrijke rol. Hij leverde immers de nota De Stickere aan Dehaene maar ook aan de pers. Hoewel hij oorspronkelijk zelf de nota voor de radio wou voorlezen, kreeg hij een telefoontje van Slangen die hem aanraadde de nota enkel door te geven. Door het bezwarend materiaal immers zelf voor te lezen, zou het de indruk kunnen wekken dat Verhofstadt het voor verkiezingsdoeleinden gebruikte.

Maar Slangen werkt niet alleen op korte termijn, bij moeilijke momenten, hij werkt volgens verscheidene journalisten ook een communicatiestrategie uit. Hoewel geen enkele waarnemer zeker kan zijn van de strategie die ze met twee opzetten, geven de journalisten wel een aantal voorbeelden van aspecten die waarschijnlijk door Slangen zijn ingegeven. Zelfs de voortdurend positieve communicatie wordt door een journalist gedeeltelijk toegeschreven aan een strategie van Slangen.

2.6.3 Federale Voorlichtingsdienst

De juiste werking van deze instelling en het verloop van de afschaffing ervan zijn zeer ingewikkeld en vallen niet binnen het opzet van deze thesis. Haar rol in de communicatie

van de regering is altijd zeer beperkt geweest¹⁴. Omwille van verscheidene redenen speelde ze onder Dehaene toch een belangrijkere rol. Wanneer Dehaene geen persconferentie hield, en dat durfde al eens gebeuren, dan ging alle communicatie in theorie via de Federale Voorlichtingsdienst. De samenwerking verliep ook zeer vlot, omdat het hoofd van deze instelling, Mieke Van den Berghe, een oud-woordvoester van Dehaene was.

Onder Verhofstadt wordt ze momenteel omgebouwd tot een dienst externe communicatie. Miguel Chevalier zag de relevantie van de vraag naar de rol van de FVD zelfs niet in deze context. De Federale Voorlichtingsdienst verzorgt wel folders en verspreidt de communiqués van de ministerraad voor de regering. Maar de woordvoerder benadrukt dat de Federale Voorlichtingsdienst in de eerste plaats instaat voor de communicatie van de overheid, niet voor die van de regering of die van bepaalde ministers.

Of de FVD nu een kleine of heel kleine rol speelt in de regeringscommunicatie, de journalisten schatten de dienst niet hoog in. Guy Tegenbos vindt dat Mieke Van den Berghe moedige pogingen heeft ondernomen om haar te hervormen, maar zonder veel succes: *'De FVD was en bleef, ondanks alle pogingen om haar dynamisch te maken, een lethargisch bureaucratisch ding.'* Al de journalisten lijken de dienst te zien als iets waar je wel voor technische informatie terecht kan, zoals de PCB-normen, maar meer dan een vaak late en officiële versie van de feiten is er niet te vinden. Op het moment dat de informatie bij de Federale Voorlichtingsdienst is, moet de journalist het al lang weten. Als je de informatie al eens kan gebruiken is het om daarna met die informatie naar de woordvoerders of ministers zelf te stappen.

¹⁴ Voor een goed overzicht van de geschiedenis van de FVD zie 'Federale Voorlichtingsdienst was nooit lieveling van politici' in *De Standaard* van 15/06/2001

3 Beschrijving van de regering als groep

De communicatie van een regering is meer dan de communicatie van haar eerste minister. De andere ministers kunnen beter of slechter communiceren dan de ministers van een andere regering. De regering Verhofstadt staat bekend voor haar zeer eigen vorm van communicatie, de zogenaamde Open Debat Cultuur.

3.1 De Open Debat Cultuur

Moniek Delvou vergelijkt de twee verschillende stijlen van communicatie van de regeringen met twee verschillende Belgische restaurants. De communicatie bij de regering Verhofstadt is te vergelijken met de manier van koken bij 'Comme chez soi'. Terwijl Verhofstadt met zijn gerechten bezig is, zitten de journalisten en dus ook de burgers mee in de keuken. Ze maken dan ook de discussies mee van de verschillende koks over welke kruiden op welk gerecht moeten. De communicatie bij de regering Dehaene loopt daarentegen zoals de manier van koken bij 'Bruneau'. Het enige dat de journalisten en de burgers te zien krijgen is het uiteindelijke gerecht. De discussies die eraan zijn voorafgegaan blijven verborgen achter de deuren van de keuken.

Hoewel ze zonder twijfel wel haar voorkeur zal hebben, besluit ze als volgt. *'Dat is eigenlijk het verschil. Is dat goed of slecht? Ik denk dat iedereen dat voor zichzelf moet uitmaken wat de beste methode is.'* Het blijkt inderdaad dat iedereen zo zijn eigen visie heeft op welke de betere methode is. Er blijken bij de respondenten evenveel vaste klanten van Bruneau als van Comme chez soi.

3.1.1 Een werkbare definitie

De beschrijving van de Open Debat Cultuur als koken in een open keuken is iets te vaag om verder mee te kunnen werken. We willen met de term een kenmerk van de volledige regering aanduiden, een definitie is dus noodzakelijk. Guy Tegenbos heeft zo'n duidelijke definitie voorgesteld, die hoewel voor discussie vatbaar een interessant startpunt vormt. Zijn definitie is samen te vatten in drie regels die gelden binnen de regering.

De onuitgesproken eerste regel is dat niemand (geen enkele partij) een veto kan uitspreken over een beslissing. *'Vroeger had ieder van de vier regeringspartijen feitelijk een vetorecht.'*

Dat is weggefallen. Als je coalitie uit zes partijen bestaat, dan is er altijd wel één partij die haar vetorecht gebruikt en dan kan je niets beslissen.’ Er moeten minstens twee partijen tegen de beslissing zijn om ze tegen te houden.

De tweede regel die wel uitgesproken is, stelt dat iedereen in principe mag winnen op zijn terrein. Enkel wanneer er echt een zwaar belangenconflict is, moet er gepraat worden over wie dat punt mag ‘binnenhalen’. De derde en laatste regel stelt dat je, ook voor de beslissing genomen is, vrij je mening mag zeggen tegen de media en het publiek. Het is deze laatste regel die in het algemeen wordt gezien als de definitie van de ODC. Toch is de redenering achter het bijvoegen van de twee andere regels zeer interessant. *‘De Open Debat Cultuur functioneert maar als Open Debat Cultuur en niet als ruziecultuur op het moment dat je die zekerheden hebt van hoe verhouden we ons tot elkaar; als die spelregels onzeker worden dan takelt dat af en dan wordt de open debat cultuur ook een instrument om de andere te dwarsbomen.’* (Guy Tegenbos)

3.1.2 Bewust of onbewust

Dat Dehaene zijn beslissing bewust heeft genomen hebben we duidelijk aangetoond in het vorige deel. Die beslissing om zijn keuken, de bereidingswijzen van zijn gerechten zo gesloten te houden was duidelijk ingegeven door slechte ervaringen in het verleden.

Een moeilijkere vraag is of de Open Debat Cultuur ook een bewuste keuze is geweest. De journalisten wijzen er allemaal op dat de zaak twee kanten heeft. Het is duidelijk dat de veelkleurige coalitie het zo goed als onmogelijk maakt om het nemen van de beslissingen volledig achter gesloten deuren te houden. De tegenstellingen tussen de coalitiepartners zijn zo groot dat er nood is aan een *‘ventiel om de spanningen naar buiten te laten komen’*.

Toch erkennen ze dat Verhofstadt ook niet zo’n behoefte heeft om alles te controleren als Dehaene dat had. Daarnaast merken verscheidene journalisten ook op dat het eigenlijk zeer sterk is van de eerste minister (en zijn communicatieadviseur) dat hij van een zwakte een troef heeft gemaakt. Dus in dit opzicht is het toch een bewuste keuze.

3.1.3 Evolutie van de Open Debat Cultuur

Na een jaar of twee regeren, kwam er meer en meer kritiek op de Open Debat Cultuur en begon die, volgens velen, meer en meer te lijken op ministers die vechtend over straat rollen. Bij het overlopen van de drie spelregels zal iedereen wel spontaan aan een aantal

tegenvoorbeelden gedacht hebben waarin deze regels niet gerespecteerd werden. Guy Tegenbos zelf merkt ook op dat de drie regels na verloop van tijd minder en minder werden gerespecteerd.

‘De regel van ‘geen vetorecht’ geldt niet helemaal meer. De groten hebben nu een vetorecht.’ Als de PS of de VLD het volledig oneens zijn met een beslissing, kunnen zij deze beslissing tegenhouden. Ook de regel dat iedereen mag winnen op zijn terrein geldt duidelijk niet meer. De groenen moeten regelmatig toegeven op ‘hun’ domeinen.

Als we de redenering verder volgen ligt het onzeker worden van deze spelregels aan de basis van een aftakeling van de Open Debat Cultuur.

Zonder dat we de analyse van Guy Tegenbos volledig moeten volgen, kunnen we toch wel stellen dat de ODC niet meer zo goed werkt. Alle journalisten lijken het hierover eens te zijn, enkel de oorzaken die ze ervoor aangeven verschillen. Het is niet meer nieuw. De verkiezingen zijn in aantocht. De regering wordt geconfronteerd met de eerste echte crisissen. Wat de oorzaken ook zijn, de Open Debat Cultuur loopt stroever.

3.1.4 Gevolgen van de twee communicatiestijlen

De Open Debat Cultuur heeft een aantal specifieke gevolgen voor de burgers, de journalisten en de oppositie. De gevolgen zijn vaak anders naargelang de ODC al dan niet goed werkt. Miguel Chevalier heeft het natuurlijk over de positieve gevolgen **voor de burger**. *‘Dit kan misschien toch wel de kloof tussen burger en politiek dichten. Omdat de mensen alle standpunten kennen en er zelf over spreken, vormen ze ook een eigen mening en worden ze toch voor een stuk betrokken bij de besluitvorming.’* Annemie Nijs vreest nu net voor het tegengestelde. *‘Het heeft voor de regering het nadeel dat het op den duur lijkt alsof ze altijd ruzie heeft en dat is natuurlijk ook niet het geval.’* De discussies kunnen de indruk geven dat het ordinaire ruzies zijn en zo de politieke vervreemding in de hand werken.

De gevolgen van de Open Debat Cultuur **voor de journalisten** lijken eenzijdig positief te zijn. Een journalist vertelt hoe de openheid een verbetering is tegenover de gesloten keuken van Dehaene. *‘Dehaene trok zich bij crisis zich terug in Hertoginnendal, meestal voor het volledige weekend. Hij begon vrijdagavond en wij moesten daar staan en zitten en hangen en dan belden wij voortdurend naar de woordvoerders en dan kwam je weinig of niets te weten. En maandagochtend stond hij daar ineens en dan was er een akkoord. Terwijl nu zie je het voor je ogen gebeuren.’* Wat het oordeel van de journalisten over de communicatie van beide regeringen ook is, de Open

Debat Cultuur maakt hen het werk gewoon veel gemakkelijker. *'Het is gemakkelijk om te beschrijven, het is gemakkelijker om de conflicten in beeld te brengen.'*

Tenslotte moeten we nog melding maken van de gevolgen van Open Debat Cultuur **voor de oppositie**. Als de ODC vervalt tot een ruziecultuur dan kan de oppositie hier natuurlijk kritiek op geven. Maar zeker in de beginperiode had deze werkmethode vooral als gevolg dat de oppositie geen slagkracht meer had. Als Dehaene naar buitenkwam met zijn akkoord, lieten de media Dehaene aan het woord en daarna de oppositie voor kritiek op het akkoord. Als Verhofstadt naar buitenkomt met een akkoord, laten de media Verhofstadt aan het woord en daarna iemand van Agalev en eventueel iemand van de PS of van het SPA voor kritiek op het akkoord. De oppositie komt er gewoon niet meer aan te pas.

3.2 Communicatie van de regeringsleden

De communicatie van de regeringsleden van de twee regeringen verschilt ook nog op andere punten.

3.2.1 Ervaring

Dat het nieuwe van de regering Verhofstadt heel wat voordelen met zich meebracht, zullen we in een later hoofdstuk nog bespreken, maar de nieuwe coalitiepartners hebben natuurlijk het nadeel van erg onervaren te zijn. De Agalev-ministers hebben bijvoorbeeld zware problemen met het overbrengen van hun boodschap. Er is een grote kloof met de SPA-ministers die door hun ervaring een veel professionelere indruk maken.

3.2.2 Belang

In tegenstelling tot wat men misschien zou verwachten, zien de journalisten niet meer aandacht voor communicatie bij de andere leden van de regering Verhofstadt. De regeringsleden zijn vaker op televisie, maar dit is te verklaren door de veel grotere vraag. Er zijn zowel televisiezenders als radiozenders bijgekomen, daardoor is er een overaanbod aan politieke programma's, om nog maar te zwijgen van de vele entertainment programma's die ook vaak politici uitnodigen.

3.3 Persconferentie na de ministerraad

De persconferentie na de ministerraad is zonder twijfel het belangrijkste moment van communicatie voor de eerste minister en zijn regering. Daarom gaan we in detail in op een aantal aspecten. De eerste twee aspecten die we bespreken vallen samen met de twee reeds vermelde beslissingen van Dehaene bij het begin van premierschap: de locatie van de ministerraad en de regelmaat van de persconferenties.

3.3.1 Locatie van de ministerraad en persconferentie

Je kan drie fasen onderscheiden in de locatie van de ministerraad: de periode Martens, de periode Dehaene en de periode Verhofstadt.

Ten tijde van Martens was de ministerraad elke vrijdag in Wetstraat 16, de persconferentie was direct daarna beneden in diezelfde zestien. De pers kwam wanneer ze dachten dat het zo ongeveer gedaan was. Wanneer de ministers dan uiteindelijk naar beneden kwamen, werden ze onmiddellijk omsingeld door journalisten. *'En op het moment dat ze buiten komen storm je er op af en wring je er de informatie uit die je er kunt uit krijgen.'* (Guy Tegenbos) Deze methode leidde tot zeer ongewenste situaties zoals in deel 2.4.2 besproken werd. De journalisten omsingelden de eerste minister, maar ook de andere ministers en terwijl de eerste minister zijn papieren nog bijeen nam, hadden de andere ministers al commentaar en uitleg gegeven. Martens zag dit zelf ook al wel tijdens zijn regeerperiode en nam de beslissing om in de kelders (-2) van Wetstraat 16 een perscentrum te laten bouwen.

Dehaene zegt tijdens de crisis van de regering Martens zelf: *'Als er één goede reden is om in kastelen te vergaderen dan is het bewijs nu wel geleverd. Bij het binnenkomen van de 16 werd iedereen gedwongen verklaringen af te leggen en de enen wisten niet wat de anderen hadden gezegd.'* (De Ridder, 1993: 87) Zoals algemeen bekend besloot hij dan ook in samenspraak met zijn regering dat de ministerraad in de Sint-Annapriorij op Hertoginnendal zou plaatsvinden. De persconferentie zou nog wel doorgaan in de zestien, in de ondertussen ingehuldigde 'bunker', maar niet meer onmiddellijk na de ministerraad. Dehaene verantwoordde deze beslissing door te refereren naar de methode Martens zoals hierboven beschreven. Een tweede reden om naar Hertoginnendal te verhuizen was zijn eigen positieve ervaring in het verleden. Hij had er in de jaren ervoor talloze moeilijke knopen ontward tijdens een wandeling in het park, een apartje bij het haardvuur of een dineetje met partijvoorzitters.

Hij hoopte dat de wekelijkse lunch na de kabinetsraad een weldoende invloed zou hebben op de teamgeest van zijn ploeg. (De Ridder, 1996: 199-200)

Het gevolg hiervan was dat de journalisten vaak stonden te wachten aan de poort van Hertoginnendal in de hoop dat de voorbijrijdende ministers even zouden stoppen en een interessant nieuwsfeit zouden loslaten. De reactie van premier Dehaene hierop was heel erg duidelijk: 'Ik heb u niet uitgenodigd.', maar voor de journalisten lag het natuurlijk niet zo eenvoudig. Hun redenering was: *'als je echt iets wilt weten sta je te wachten aan de poorten, desnoods dag en nacht.'* Deze verschillende instelling zorgde natuurlijk voor een zekere spanning.

Wanneer Verhofstadt eerste minister wordt, beslist hij de ministerraad terug in de zestien te laten plaatsvinden. Het is een sterke start voor de relatie van Verhofstadt met de pers. De gevolgen zijn duidelijk, terug veel meer interviews van ministers op weg naar en van de ministerraad, kortom de Open Debat Cultuur. Doordat de ministerraad terug in de zestien plaatsvindt, kan hij ook direct na de ministerraad een persconferentie houden in de bunker.

3.3.2 Regelmaat van de persconferenties

De tweede beslissing die Dehaene heeft genomen was het afschaffen van de wekelijkse persconferentie. Monique Delvou legt uit waarom ze niet elke week een persconferentie hielden: *'Waarom niet? Omdat, hoe zou ik zeggen, het ergste wat u kan overkomen is als je met je schoonmoeder een afspraak maakt dat je elke week op zondag taart komt eten en het zal u dan maar overkomen dat je om één of andere reden niet kunt komen en dan heb je de grootst mogelijke moeilijkheden.'* Een persconferentie wordt gehouden wanneer er belangrijke mededelingen te doen zijn. Opnieuw Moniek Delvou ziet het zelfs als een teken van respect tegenover de journalisten. Er waren volgens de woordvoerster regelmatig ministerraden waar weinig punten inzaten die maatschappelijk relevant waren zodat het bijna beschamend was om de journalisten daarvoor op te trommelen. Sommigen van hen moeten, stelt ze, van zeer ver komen en het is dan niet correct hen naar het centrum van Brussel te laten komen, omdat eigenlijk alles in de persberichten staat.

Verhofstadt brak ook met deze beslissing. Na elke ministerraad volgt er terug een persconferentie en wel op een vast tijdstip. Elke vrijdag om 15.00 uur vindt er dus een persconferentie plaats. Of de regering nu al een uur klaar is, net heeft afgerond of nog verder moet werken, de persconferentie is stipt om 15.00 uur. We hebben dit zelf ervaren wanneer we een persconferentie van Verhofstadt mochten meemaken. De regering had de volledige nacht doorvergaderd en 's ochtends had men reeds een persconferentie gegeven. Toen ik om half drie voor de deur stond wist men mij te vertellen dat de ministerraad nog niet begonnen was en dat het uur van de persconferentie dus zeer onzeker was. En toch, toen we een dik half uur later terug voor de deur stond bleek de persconferentie om 15u precies begonnen zijn. Eigenlijk om de mogelijke vragen over dezelfde beslissing van die nacht te beantwoorden.

In de eerste plaats heeft dit een zekere aantrekkingskracht bij de journalisten. Guy Tegenbos: *'Het is toch wel iets comfortabeler als je weet: persconferentie om drie uur en dat is dan om vier uur gedaan, dan kan je om half vijf terug op je redactie zijn en dan heb je uw stuk nog op een aanvaardbaar uur binnen. Dat trekt wel aan, je moet dat niet ontkennen.'*

Bovendien schept dit voor de burger en de journalist een gevoel van bereikbaarheid, een gevoel van openheid. De vraag naar communicatie is niet altijd een vraag naar echte communicatie maar ook naar 'lichamelijke' beschikbaarheid. Men erkent wel dat er soms eigenlijk niets te melden is maar ziet dat niet echt als iets negatiefs, het is een wekelijks contact waarop men allerlei vragen kan stellen.

3.3.3 Verloop van een persconferentie

Dehaene communiceerde op de persconferenties vaak alleen. Moniek Delvou schat dat hij in minder dan de helft van de gevallen ministers meebracht om beslissingen toe te lichten. Hij deed de uitleg waarvoor hij gekomen was, liet eventueel nog ruimte voor een aantal vragen en vertrok dan.

Verhofstadt daarentegen communiceert zelden alleen. Miguel Chevalier -en verscheidene journalisten beamen dit- zegt dat Verhofstadt zelden alleen aan de perstafel zit. Hij leest elke keer alle persberichten voor, geeft dan het woord aan de andere verantwoordelijke ministers, meestal is de tijd dan bijna voorbij en blijft er slechts beperkt tijd over voor vragen. Dat deze stijl ook nadelen heeft, bewijst de appreciatie van één van de journalisten. *'Nu heb je de situatie dat dus Verhofstadt de besluiten van de ministerraad voorleest en*

negen van de tien besluiten interesseren de pers niet. Het tiende interesseert hen wel, daar krijgt hij dan vragen over of hij krijgt vragen over de politieke actualiteit van de voorbije week die niets te maken hebben met de ministerraad en dan wil hij niet meer antwoorden.' (Annemie Nijs)

Besluit

Om een overzicht te geven van de vele verschillen en gelijkenissen, die de respondenten hebben aangegeven, zullen we al deze kenmerken van de communicatie weergeven in tabel IV.2. We gaan er in dit hoofdstuk vanuit, en dit is van groot belang om de tabel te begrijpen, dat open en professioneel communiceren een positieve invloed heeft op het vertrouwen in een regering en de populariteit van haar premier. We willen in wat volgt geen waardeoordeel uitspreken over de communicatie van de twee regeringen en hun premiers. Een plus betekent niet dat de ene regering beter communiceert, het betekent dat de communicatie van die regering beter aansluit bij het model van open en professionele communicatie. Professionele communicatie drukt dus ook zeker geen positieve beoordeling uit, het wijst enkel op professionele begeleiding. Als de journalisten niets gezegd hebben over een onderdeel van de communicatie bij één van de twee regeringen, laten we het vakje ook gewoon leeg.

Wanneer we de tabel bekijken zien we onmiddellijk dat de regering Verhofstadt zeer open en professioneel communiceert, terwijl de regering Dehaene dit veel minder deed. Hoewel er verscheidene punten zijn waarop beide regeringen even slecht op scoren, is het overzicht van Verhofstadt, zowel van de eerste minister als van de regering overduidelijk. De breuk in de communicatie valt samen met het verschil in vertrouwen in de regering en de populariteit van de regeringen. Hoe sterk een verschillende communicatie de mening van de burger beïnvloedt over zijn regering, kunnen we spijtig genoeg niet meten. Het valt in ieder geval op dat zo'n grote verschuiving van het vertrouwen in de regering samenvalt met zo'n breuk in de stijl van communiceren.

Een communicatiestijl is natuurlijk niet onveranderlijk. Het is niet omdat de regering Verhofstadt nu een open en professionele communicatiestijl heeft, dat dit zo moet blijven. Het feit dat Verhofstadt op quasi dezelfde manier omgaat met crisissen als zijn voorgangers is bijvoorbeeld maar aan het licht gekomen als de regering met nieuwe

crisissen werd geconfronteerd. Samen met de veranderingen in communicatiestijl kunnen dan ook het vertrouwen in de regering en de populariteit van de premier evolueren.

Tabel IV.2: Overzicht van de communicatie van de regeringen Dehaene en Verhofstadt

	Dehaene	Verhofstadt
Belang van open communicatie	-	+ +
Aandacht voor uiterlijk	-	
Karakter in functie van de communicatie	-	+
(begrijpbaar en positief) Taalgebruik	-	+
Telefoneren met de redacties		-
Schuld toegeven (bij kleine problemen)	-	+
Herhaling		+
Belang hechten aan visuele media	±	+
Een hele dag in het nieuws		+
Eerste contact met de pers	--	+
Omgaan met moeilijke vragen	-	-
Crisiscommunicatie	--	--
Aantal personeelsleden voor communicatie	±	+ +
Open communicatie tijdens het beleid maken (ODC)	--	+
Open communicatie na het beleid maken	+	+
Ervaring in communicatie van de regeringsleden	+ +	-
Plaats van de ministerraad	--	+
Regelmaat van de persconferentie	-	+ +
Aantal ministers aanwezig op een persconferentie	±	+ +

De manier waarop de eerste minister dit element aan bod laat komen, heeft

(- -) een zeer negatieve invloed

(-) een negatieve invloed

(±) geen invloed

(+) een positieve invloed

(+ +) een zeer positieve invloed

op de open en professionele communicatie

Inleiding

Een andere variabele die mee een verklaring kan geven voor het verschil in vertrouwen tussen de twee regeringen is het nieuwe element in de regering Verhofstadt. We zullen op twee manieren proberen aan te tonen dat deze regering nieuwer is dan de vorige. Ten eerste kunnen we objectief aantonen dat de regering Verhofstadt ‘nieuwere’ ministers heeft dan de regering Dehaene. Aan de hand van het aantal maanden ervaring die de regeringsleden hadden aan de start van de regering Verhofstadt I en Dehaene I, kunnen we aantonen dat er een serieus verschil in ervaring is. Dat het tekort aan ervaring nadelen heeft, hebben we reeds bij de communicatie besproken. De keerzijde is echter dat mensen zonder ervaring als minister nieuwe mensen zijn met nieuwe werkmethodes en nieuwe opvattingen. De voorstanders stellen dat ze de burger terug doen opkijken, verrassen. Ten tweede zal ik ook de visie van de journalisten beschrijven, dit is de subjectieve beschrijving. Als ik het verschil heb aangetoond, is het natuurlijk nog helemaal niet zeker in welke richting dit het vertrouwen van de regering kan beïnvloeden. De journalisten zijn een goede bron om de invloed van deze variabele in te schatten.

1 Objectieve vaststelling

De regering Dehaene I was eigenlijk een voortzetting van de voorgaande regeringen. Er zijn geen veranderingen in de coalitie ten opzichte van Martens IX. Na negen regeringen Martens is er nu wel een nieuwe eerste minister, maar hij komt uit dezelfde partij en was in de vorige regering vice-premier. Het is voor iedereen duidelijk dat de regering Verhofstadt daarentegen een nieuwe regering genoemd kan worden. Er zijn een aantal partijen toegetreden tot de regering die ofwel nog nooit ofwel slechts lang geleden in een federale regering hadden plaatsgenomen. De partij die reeds jaar en dag aan het hoofd van de regering stond, maakt er niet langer deel van uit. Nieuwe partijen brengen ook nieuwe

mensen mee. In tabel V.1 gaan we de ervaring van de ministers zeer precies na, zo kunnen we vergelijken hoe groot het verschil is in ervaring tussen de twee regeringen.

Tabel V.1: Ervaring (in aantal maanden) van de regeringsleden aan de start van Dehaene I

Naam	Functie*	Partij	Ervaring (in maanden)
Jean-Luc Dehaene	P	CVP	124
Guy Coëme	V	PS	60
Willy Claes	V	SP	127
Melchior Wathelet	V	PSC	138
Philippe Maystadt	M	PSC	148
Philippe Moureaux	M	PS	103
Jean-Maurice			
Dehousse	M	PS	95
Robert Urbain	M	PS	140
Freddy Willockx	M	SP	23
Louis Tobback	M	SP	43
Miet Smet	M	CVP	78
André Bourgeois	M	CVP	0
Leo Delcroix	M	CVP	0
Laurette Onkelinx	M	PS	0
Mieke Offeciers	M	CVP	0
Eric Derycke	S	SP	10
Gemiddelde			68,1
Totaal			1089

*Functie: (P)remier, (V)ice-premier, (M)inister, (S)taatssecretaris

We hebben zelf in deze tabel het aantal maanden ministerschap dat de ministers van de regering Dehaene I bij het begin van de regeerperiode hadden samengebracht. Opgeteld hadden de ministers al negentig jaar (1089 maanden) die post uitgeoefend toen ze aan de eerste regering Dehaene begonnen. Er waren slechts vier politici die voordien nog geen ministerervaring hadden opgedaan. Het contrast met de regering Verhofstadt (tabel V.2)

is zeer groot. De ministers van deze regering hadden –ondanks het feit dat er twee staatssecretarissen meer waren– een totale ministerervaring van 361 maanden of 30 jaar. Minder dan een derde van de vorige regering. Ze telt tien ministers die nog nooit een ministerpost hebben bekleed.

Tabel V.2: Ervaring (in aantal maanden) van de regeeringsleden aan de start van Verhofstadt I

Naam	Funcitie*	Partij	Ervaring (in maanden)
Guy Verhofstadt	P	VLD	31
Laurette Onckelinx	V	PS	73
Louis Michel	V	PRL	0
Johan Vande Lanotte	V	SP	46
Isabella Durant	V	ECOLO	0
Magda Aelvoet	M	AGALEV	0
Antoine Duquesne	M	PRL	14
Frank Vandenbroucke	M	SP	6
Luc Van Den Bossche	M	SP	131
André Flahaut	M	PS	48
Marc Verwilghen	M	VLD	0
Didier Reynders	M	PRL	0
Rik Daems	M	VLD	0
Rudy Demotte	M	PS	0
Jaak Gabriëls	M	VLD	0
Eddy Boutmans	S	AGALEV	0
Olivier Deleuze	S	ECOLO	0
Pierre Chevalier	S	VLD	12
Gemiddelde			20,1
Totaal			361

*Funcitie: (P)remier, (V)ice-premier, (M)inister, (S)taatssecretaris

Hiermee is aangetoond dat er ook op dit gebied een groot verschil is tussen de twee regeringen. We gaan dit verschil nu inhoudelijk uitwerken aan de hand van de interviews met de journalisten.

2 Subjectieve vaststelling

Op de vraag of de regering Dehaene nieuwe elementen aanbracht, antwoordde maar één respondent echt positief. Hugo De Ridder stelt dat *'Dehaene het aarzelende notarissenbeleid van zijn voorganger door meer daadkracht verbeterde en in die zin nieuw was.'* Daarnaast wijst hij er ook op dat bij Dehaene zijn objectieven veel scherper vast lagen. Maar ook De Ridder erkent dat Dehaene in ieder geval veel minder vernieuwend overkwam.

De journalisten opperen verschillende manieren waarop de regering Verhofstadt voordeel haalt uit het feit dat het een nieuwe ploeg is. Het maakt het in de eerste plaats in zekere zin gemakkelijker voor de regering. Alles wat fout loopt, wordt afgewenteld op de vorige regering. Het is eigenlijk een voortzetting van de kritiek die ze als oppositie gaven. Hugo De Ridder wijst er in dit verband op dat de voorganger soms nog steeds deel uitmaakt van de regering. Het bekritiseerde migrantenbeleid onder Dehaene was een bevoegdheid van de SP, een partij die nog steeds deel uitmaakt van deze regering. Een minister kan het ook gemakkelijker over alle thema's hebben, omdat hij er als beleidsvoerder geen voorgaande ervaring mee heeft gehad.

Een tweede voordeel voor de regering Verhofstadt is het krediet dat de regering kreeg van de journalisten. Het is een eenvoudig principe, Annemie Nijs verwoordt het als volgt: *'Iemand die hier komt werken en die de eerste keer de bal eens mis slaat, die gaan wij ook niet direct hard terechtwijzen.'* Zeker de partij die nog nooit in een regering had gezeten, Agalev, kreeg volgens diverse journalisten heel wat kansen. Guy Tegenbos stelt zelfs -en hij staat daar niet alleen in- dat *'de journalisten een aantal mechanismen die ze vroeger zagen, nu niet meer zien.'* *'Het is alsof er een nieuw paradigma van kracht is geworden bij het aantreden van paarsgroen, waardoor men niet doorheeft dat een aantal mechanismen gewoon door blijven spelen.'*

Al deze voordelen lijken ondertussen zo goed als uitgewerkt te zijn, als we de journalisten mogen geloven. Het is logisch dat een regering niet nieuw kan blijven. Na een tijdje heb je over elk thema je zeg gedaan en moet je oppassen dat je jezelf niet tegensprekt. Na een

tijdje heb je op elk beleidsdomein ingegrepen en kan je de schuld van je falen niet meer op de voorganger afwentelen. Het krediet bij de journalisten geraakt ook op en mechanismen gaan zo duidelijk spelen dat ze terug gezien worden door de journalisten. Hugo De Ridder vat het als volgt samen: *‘Men spreekt heel dikwijls over de wittebroodsweken van een regering dat die zes weken duren, dat is dus de periode dat de meeste journalisten zeggen ‘het is nieuw’, ‘het is goed’ enzovoorts, maar na zes weken beginnen ze te zeggen ‘ja, maar dat is verkeerd’ en zo. Verhofstadt is erin geslaagd van die wittebroodsweken bijna een jaar te laten duren.’*

Besluit

Enerzijds hebben we, als dat nog nodig was, aangetoond dat de regering Verhofstadt een grotere breuk betekende met het verleden dan de regering Dehaene dit was. Twee nieuwe partijen en een hoop nieuwe gezichten zorgden bij Verhofstadt voor een zeer frisse ploeg. Anderzijds hebben de journalisten een aantal manieren aangegeven waarop dit de beeldvorming bij de bevolking beïnvloedt. Ze wijzen erop dat het op verschillende manieren gemakkelijker wordt voor de nieuwe regering. De regering kan bijvoorbeeld de schuld op de voorganger steken en ze krijgen een aantal extra kansen. Dat een regering nieuw is heeft dus blijkbaar een positieve invloed. De voordelen gaan echter slechts op voor een beperkte periode. Bij de regering Verhofstadt mag die dan wel extra lang geduurd hebben, het effect van deze variabele begint, volgens de journalisten, uitgewerkt te geraken.

Inleiding

Hoewel de politicus tegenwoordig niet meer zoveel bewegingsvrijheid heeft, is het evenmin realistisch te stellen dat het beleid van een regering totaal geen impact zou hebben. We kunnen het vertrouwen in de regering niet vergelijken zonder het beleid te bespreken. Het beleid van twee regeringen op een objectieve manier vergelijken is echter zeer moeilijk. Het valt ook niet binnen het opzet van deze thesis om hier op een uitgebreide manier het beleid van de twee regeringen te vergelijken. We zullen ons beperken tot het bestuderen van de agenda's van de ministerraden gedurende de twee regeringen. In deze data gaan we op zoek naar mogelijke verschillen in de aandacht voor thema's die het verschil in vertrouwen in de regering en de populariteit van de eerste minister mee zouden kunnen verklaren.

1 De gegevens

Voor deze analyse maken we gebruik van gegevens die door de werkgroep Media en Politiek (M2P) in het kader van het agendasetting project zijn verzameld¹⁵. Zij codeerden het wekelijkse magazine “Feiten”, gepubliceerd door de Federale Voorlichtingsdienst, dat alle perscommuniqués van de Ministerraadvergaderingen bevat. De perscommuniqués komen spijtig genoeg niet helemaal overeen met de werkelijke agenda van de ministerraad. Een beperkte test toonde echter een gelijkens van ongeveer 80%. Er zijn diverse redenen voor dit verschil. Agendapunten die niet tot een beslissing leiden worden bijvoorbeeld niet aan de pers doorgegeven en verscheidene beslissingen inzake Nationale Defensie en Internationale Veiligheid zijn geheim.

¹⁵ Belgian Federal Council of Ministers – Agenda Mono-agenda report in the framework of the OSTC-project “Agendasetting in Belgium” door Knut De Swert (M2P - UA) en Stefaan Walgrave (M2P - UA), 2002

De data zijn beschikbaar voor de periode 1991-2000. Om de twee regeringen te kunnen vergelijken moeten we een gelijke periode nemen. Voor Verhofstadt beschikken we slechts over data van anderhalf jaar, dus moeten we een gelijkaardige periode nemen in de regering Dehaene I. Voor de regering Dehaene I betekent dit de periode van 13/03/1992 tot 18/09/1993 (N=803) en voor de regering Verhofstadt de periode van 14/07/1999 tot 31/12/2000 (N=1106).

Het valt op dat in eenzelfde periode de regering Verhofstadt veel meer agendapunten heeft behandeld dan de regering Dehaene. Toch mogen we hier niet zomaar concluderen dat de regering Verhofstadt meer werk verzet dan de regering Dehaene dat deed. Er is een duidelijke opwaartse trend in het aantal agendapunten te zien (tabel VI.1). Deze evolutie kan verscheidene andere oorzaken hebben. De agenda die de pers krijgt kan een preciezer weergave zijn geworden van de feitelijke ministerraad. De agendapunten kunnen verder opgesplitst worden dan dat vroeger het geval was. We zullen in ieder geval in wat volgt met relatieve cijfers werken.

Tabel VI.1: Aantal agendapunten van de regering volgens jaar

Jaar	Aantal agendapunten
1991	218
1992	437
1993	553
1994	652
1995	548
1996	620
1997	778
1998	864
1999	801
2000	825

2 De analyse

In tabellen VI.2 en VI.3 staan de tien thema's die het meest in de ministerraden naar voor zijn gekomen. Bij het interpreteren van de data van de ministerraadagenda's moeten we met twee zaken rekening houden. De data zijn zeer afhankelijk van specifieke gebeurtenissen, zeker als we slechts periodes van anderhalf jaar analyseren. Wanneer we

de verschillen tussen de belangrijkste agendapunten van de twee regeringen bekijken, kunnen we een aantal cijfers onmiddellijk beter begrijpen door gebeurtenissen in die periode. Het afhandelen van de dioxinecrisis leidt bij de regering Verhofstadt tot een groot belang voor het thema *Volksgezondheid*. De aandacht voor *Organisatie van justitie en politie* is waarschijnlijk het gevolg van het Octopusakkoord dat door de beginnende regering Verhofstadt moest worden uitgevoerd.

We moeten ook rekening houden met de eigenheid van de data. Omdat de ministerraad in de eerste plaats een heel aantal bestuursmaatregelen moet nemen, overheerst het thema *Overheidsorganisatie* de agenda in beide regeringen. Ook *Defensie en bewapening* staat in beide regeringen bovenaan de agenda. Elke bestelling van legermaterieel moet langs de ministerraad en is dus een punt op de agenda. De twee belangrijkste thema's op die agenda volgens de data zeggen dus niets over de regeringen maar zijn een gevolg van de manier waarop de ministerraad te werk gaat.

Door een grondige studie van de politieke actualiteit van de twee periodes en van de ministerraad in het algemeen zouden we waarschijnlijk alle cijfers kunnen verklaren. Dit valt echter niet binnen het opzet van deze thesis. Er is één belangrijk evolutie die wel interessant kan zijn voor het verklaren van het verschil in populariteit. In de top 10 van de regering Dehaene valt meteen zijn focus op de toetreding tot de EMU op. *Europese integratie*, *Begroting* en *Belastingen* zijn drie categorieën die -zeker tijdens de regeerperiode van Dehaene- vooral draaien rond de besparingen om de Maastrichtnorm te halen; hun belangrijke plaats wijst dus duidelijk op de eerste beleidsprioriteit van de regering. Wanneer we de percentages van de thema's *Belastingen* en *Begroting* over de hele periode bekijken (figuur VI.1), wordt deze hypothese duidelijk bevestigd. De relatieve aandacht voor deze thema's is het hoogst bij het begin van de regering Dehaene I en blijft doorheen de twee regeringen Dehaene aanzienlijk hoger.

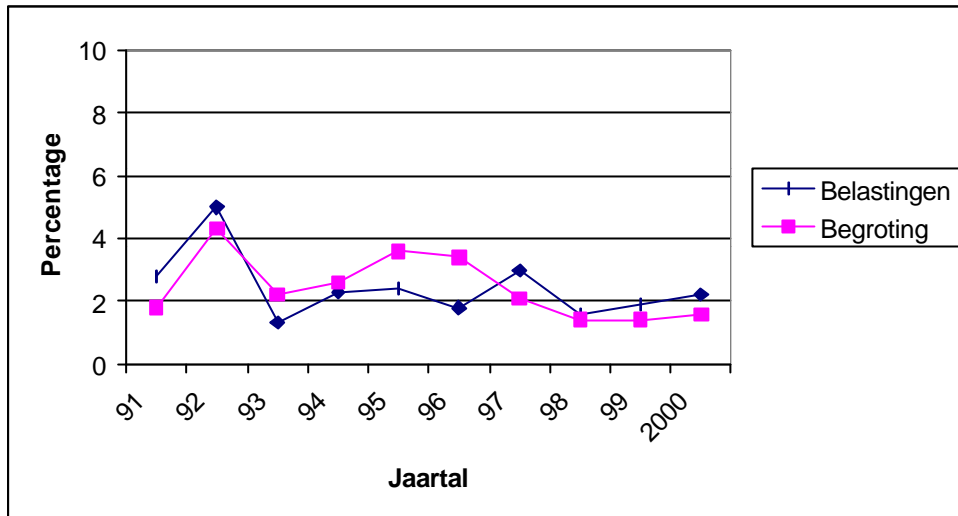
Tabel VI.2: Top 10 van agendapunten op de ministerraad van de regering Dehaene

Thema	Aantal	%
1 Overheidsorganisatie	140	17,4
2 Defensie en bewapening	45	5,6
3 Ontwikkelingssamenwerking	45	5,6
4 Sociaal beleid	38	4,7
5 Internationale betrekkingen	28	3,5
6 Belastingen	26	3,2
7 (Volks-)gezondheid	26	3,2
8 Begroting	25	3,1
9 Europese integratie	23	2,9
10 Organisatie van justitie en politie	22	2,7

Tabel VI.3: Top 10 van agendapunten op de ministerraad van de regering Verhofstadt

Thema	Aantal	%
1 Overheidsorganisatie	193	17,5
2 Defensie en bewapening	86	7,8
3 (Volks-)gezondheid	69	6,2
4 Organisatie van justitie en politie	65	5,9
5 Sociaal beleid	50	4,5
6 Werkgelegenheidsbeleid	28	2,5
7 Economisch beleid van de overheid	23	2,1
8 Asielproblematiek	22	2,0
9 Vervoer- en mobiliteitsbeleid	22	2,0
10 Belastingen	21	1,9

Figuur VI.1: relatieve aandacht voor 'belastingen' en 'begroting' in de ministerraadvergaderingen

Omdat Verhofstadt minder bezig moet zijn/is met de Maastrichtnorm - de toetreding was immers een feit bij zijn aantreden-, komt er voor zijn regering meer plaats vrij voor andere thema's. In de top 10 van Verhofstadt (tabel VI.3) zien we meteen een aantal thema's waarvoor ruimte is vrijgekomen. Het *Werkgelegenheidsbeleid*, de *Asielproblematiek* en het *Vervoer- en mobiliteitsbeleid* zijn zo'n thema's die de regering Verhofstadt in haar eerste achttien maanden bezighielden. Dat ze aandacht wil besteden aan veel meer verschillende thema's dan de regering Dehaene blijkt al uit het regeerakkoord¹⁶. Terwijl Dehaene zich richtte op de sanering van de overheidsfinanciering en de staatshervorming, gaf Verhofstadt een hele lijst op van belangrijke beleidsthema's:

- (1) Een doeltreffende en zorgzame overheid
- (2) De burgerdemocratie
- (3) Een veilige samenleving
- (4) Een open samenleving
- (5) Leefbare (groot)steden
- (6) De actieve welvaartstaat
- (7) Een moderne sociale zekerheid
- (8) Mobiliteit en duurzame ontwikkeling
- (9) België in de Europese unie

¹⁶ De brug naar de eenentwintigste eeuw – regeerakkoord – van Guy Verhofstadt op 7 juli 1999

- (10) België in de wereld
- (11) Ethische vraagstukken
- (12) De crisis in de voedingssector

We herkennen meteen thema's als *Volksgezondheid* (12), *Beleid rond criminaliteit* (3), *Vervoer en mobiliteitsbeleid* (8) en *Sociaal Beleid* (7). De aandacht voor deze thema's zal zeker niet negatief zijn voor het vertrouwen in de regering. De regering is immers bezig met thema's die de bevolking bezighouden. *Werkgelegenheid* maar ook de *Asielproblematiek* staan veel hoger op de agenda van de burger dan besparingen om deel uit te kunnen maken van een nieuwe munteenheid of om een schuld af te bouwen van vorige generaties.

In tabel VI.4 staat per thema hoeveel verschil er is tussen de twee regeringen. De evolutie die we hierboven hebben beschreven wordt hier ook bevestigd. *Begroting, Belastingen en Europese Integratie* zijn zoals gezien een stuk belangrijker bij Dehaene (telkens een verschil van rond de 1,5%). De thema's waar Verhofstadt meer ruimte voor heeft moeten aangevuld worden met *Sociaal Leven* (0,8 % meer aandacht) maar ook gerelativeerd worden. *Werkgelegenheidsbeleid, Asielbeleid* en *Beleid rond criminaliteit* komen slechts 0,1% tot 0,2% meer voor. We merken ook op dat het thema *Europese Financiën* meer voorkomt bij Verhofstadt; dit is echter te verklaren door de voorbereidingen van het invoeren van de euro. Het zijn met andere woorden de vruchten van het strikte financiële regime van Dehaene.

Verder zien we de invloed van de dioxinecrisis (*Volksgezondheid* 3%) en het octopusakkoord (*Organisatie van justitie en politie* 3,2%) bevestigd. Het is ook nog interessant te wijzen op de meeraandacht die de regering Verhofstadt heeft voor *Communicatiebeleid en informatiebeleid*. Er zit nog veel meer in deze data, zo zou het interessant zijn om in de thema's van de regering Verhofstadt de stokpaardjes te zoeken van de verschillende coalitiepartners. Dit zou ons echter te ver leiden.

Tabel VI.4: Het verschil in aantal agendapunten volgens thema in de eerste 18 maanden van de regering Dehaene I en Verhofstadt

Thema	Dehaene I		Verhofstadt		Verschil in percentage*
	Aantal	%	Aantal	%	
Ontwikkelingssamenwerking	45	5,6	20	1,8	-3,8
Internationale betrekkingen	28	3,5	18	1,6	-1,9
Begroting	23	2,9	15	1,4	-1,5
Europese integratie	25	3,1	18	1,6	-1,5
Belastingen	26	3,2	21	1,9	-1,3
Informatieverwerking	11	1,4	1	0,1	-1,3
Ontslag en pensioen	11	1,4	15	1,4	-0,9
Wetenschappen	13	1,6	6	0,5	-0,9
Arbeidsvoorwaarden	11	1,4	6	0,5	-0,9
Instellingen	10	1,2	4	0,4	-0,8
Communautair recht	10	1,2	5	0,5	-0,7
Indeling van de staat en politieke bevoegdheden	17	2,1	16	1,4	-0,7
Bevoegdheden en politieke rol van de regering	11	1,4	9	0,8	-0,6
Overheidsopdrachten	10	1,2	7	0,6	-0,6
Vervoer- en mobiliteitsbeleid	19	2,4	22	2,0	-0,4
Internationale veiligheid	12	1,5	13	1,2	-0,3
Sociaal beleid	38	4,7	50	4,5	-0,2
Betrekkingen tussen de staat en gemeenten en provincies	9	1,1	11	1,0	-0,1
Rechten en vrijheden	3	0,4	3	0,3	-0,1
Europees landbouwbeleid	8	1,0	10	0,9	-0,1
Overheidsorganisatie	140	17,4	193	17,5	0,1
Werkgelegenheidsbeleid	15	1,9	22	2,0	0,1
Asielproblematiek	19	2,4	28	2,5	0,1
Landbouwbeleid	7	0,9	11	1,0	0,1
Beleid rond criminaliteit	3	0,4	7	0,6	0,2
Communicatiebeleid en informatiebeleid	13	1,6	20	1,8	0,2
Internationale instellingen en organisaties	10	1,2	16	1,4	0,2
Internationale economische zaken	9	1,1	17	1,5	0,4
Verkiezing en stemming	7	0,9	16	1,4	0,5
Economisch beleid van de overheid	12	1,5	23	2,1	0,6
Vermaak	5	0,6	14	1,3	0,7
Internationaal handelsbeleid	6	0,7	16	1,4	0,7
Nucleaire veiligheid	2	0,2	11	1,0	0,8
Sociaal leven	4	0,5	14	1,3	0,8
Europese financiën	2	0,2	13	1,2	1
Energiebeleid	2	0,2	21	1,9	1,7
Defensie en bewapening	45	5,6	86	7,8	2,2
(Volks-)gezondheid	26	3,2	69	6,2	3
Organisatie van justitie en politie	22	2,7	65	5,9	3,2

*Verschil in percentage = Percentage Verhofstadt – Percentage Dehaene

Besluit

Tussen de verschillende gebeurtenissen die de agenda van de ministerraad hebben bepaald, steekt er één met kop en schouders uit. De toetreding tot de EMU heeft de prioriteiten van de regeringen Dehaene en Verhofstadt zwaar beïnvloed. De focus van de regering Dehaene lag grotendeels op de besparingen die er een gevolg van waren. We kunnen ons moeilijk voorstellen dat een beleid van besparingen en belastingsverhogingen de populariteit van een eerste minister en, in mindere mate, het vertrouwen in een regering zou verhoogd hebben. Het is ironisch genoeg dat strikte regime dat de regering Verhofstadt de mogelijkheid heeft gegeven om zich op andere thema's te richten. Thema's die veel dichterbij de burger liggen, waar de burger veel gevoeliger voor is. Een burger zal sterker aangesproken worden door een regering die bezig is met de asielproblematiek, werkgelegenheidsbeleid en het beleid rond criminaliteit dan door een regering die schijnbaar enkel bezig is met de begroting.

BESLUIT

We hebben bij het begin van dit werk twee vragen voorgelegd die we wilden beantwoorden. De eerste vraag en meteen ook de eerste hypothese was of de regering Verhofstadt meer vertrouwen krijgt dan de regeringen Dehaene en of eerste minister Verhofstadt populairder is dan eerste minister Dehaene. Bij het bekijken van het cijfermateriaal van Inra bleek snel dat er een zeer groot verschil is in vertrouwen en populariteit. Er is zelfs sprake van een breuk in het vertrouwen in de regering.

Het is slechts omdat we de eerste vraag positief hebben kunnen beantwoorden, dat we hebben kunnen overgaan naar de tweede vraag. Waarom is er dit verschil tussen de twee regeringen? We zijn op zoek gegaan naar verklaringen door een aantal hypothesen uit te werken. In de inleiding hebben we vier mogelijke factoren geformuleerd waarvan we verwachtten dat ze het vertrouwen van de regering en de populariteit van haar premier mee bepalen.

De eerste mogelijke verklaring voor het grote verschil in vertrouwen was de evolutie in de economische situatie. We zijn met deze variabele 'economische factoren' begonnen omdat we deze op een volledig statistische wijze konden nagaan. Het vertrouwen in de regering en de populariteit van de eerste minister bleken zeer sterk samen te hangen met de economische variabelen. Vooral de werkloosheid en het consumentenvertrouwen zijn variabelen met een enorm grote verklaringskracht. De eerste hypothese is dus bevestigd en kunnen we nog sterker uitdrukken: *Er is een sterke samenhang tussen economische variabelen en het vertrouwen in de regering en de populariteit van de premier. De hoge score van Verhofstadt is voor een aanzienlijk deel toe te schrijven aan de economische toestand van het land.* Hoewel we ons de vraag kunnen stellen of er dan nog wel ruimte is voor andere factoren, hebben we geargumenteed dat dit toch nuttig is omdat de economie alleen niet voldoende is om de evolutie van het vertrouwen en de populariteit te begrijpen.

De tweede mogelijke - en ook de meest uitgewerkte - verklaring is de nieuwe communicatiestijl. Op basis van zeven interviews zijn we inderdaad vele verschillen op het spoor gekomen. Men kan zonder twijfel spreken van een breuk in de communicatie. De nieuwe stijl van de regering Verhofstadt past binnen het ruimer kader van een nieuwe stroming van open en professionele communicatie. Voorbeelden van de professionele

communicatie zijn de uitbreiding van het personeel voor communicatie en het belang dat de regering hecht aan de visuele media. Voorbeelden van de open communicatie zijn de regelmaat van de persconferenties en natuurlijk de Open Debat Cultuur. We moeten de oorspronkelijke hypothese dus enigszins aanpassen. *De communicatie van de eerste minister Verhofstadt en zijn regering getuigt meer van een open en professionele communicatie dan de regering Dehaene dat doet. Het grote verschil in vertrouwen is gedeeltelijk toe te schrijven aan deze open en professionele communicatie.*

Een derde mogelijke verklaring was het eenvoudige feit dat de regering Verhofstadt nieuw was. Wanneer we de regering Dehaene I en Verhofstadt I vergeleken, bleek meteen overduidelijk dat er een enorm verschil is in ervaring. De regering Dehaene had bij haar start meer dan drie keer zoveel ervaring dan de beginnende regering Verhofstadt. Hoewel een tekort aan ervaring op langere termijn negatief kan spelen voor een regering, wezen de journalisten op de verschillende manieren waarop nieuwe mensen, nieuwe werkmethoden en nieuwe ideeën in het voordeel van een regering kunnen spelen. We moeten er wel aan toevoegen dat de invloed van deze variabele eerder beperkt is in de tijd. De hypothese kan dus als volgt worden aangenomen: *Dat een regering nieuw is versterkt het vertrouwen in de regering en de populariteit van haar eerste minister. De regering Verhofstadt I was veel nieuwer dan de regering Dehaene I dit was. Ze geniet hierdoor voor een beperkte tijd een groter vertrouwen bij de bevolking.*

De laatste hypothese die we hebben onderzocht is dat de regering Verhofstadt belang hecht aan andere thema's en daardoor meer vertrouwen krijgt van haar bevolking. Op basis van de agendapunten van de ministerraden hebben we inderdaad een verschil gevonden. Het programma van Dehaene was bij zijn aantreden zeer beperkt, het richtte zich vooral op de toetreding tot de EMU. Door de besparingen van de regering Dehaene heeft de regering Verhofstadt veel meer ruimte gekregen om andere thema's die dicht bij de bevolking staan, aan bod te laten komen. *De regering Verhofstadt is meer dan Dehaene bezig met beleidsthema's die dicht bij de bevolking staan. Dit vormt een gedeeltelijke verklaring voor het grote vertrouwen dat ze bij de bevolking geniet.*

We hebben in deze thesis aangetoond dat er een duidelijk verschil is in vertrouwen en populariteit tussen de twee regeringen. We hebben ook vier factoren gegeven die dit verschil mee verklaren. De economie, de communicatiestijl, het nieuwe en de aandacht

voor sociale thema's bepalen voor een groot deel het vertrouwen in de regeringen. De economische situatie van het land is duidelijk de belangrijkste factor. Hoewel het beleid en het nieuwe een zekere invloed hebben, hangen deze factoren ook gedeeltelijk samen met die economische factor. Als de economie slecht draait, moet een regering zich bezighouden met begroting en belastingen en is er gewoon geen (financiële) ruimte voor andere beleidsdomeinen. Extra kansen geven aan een nieuwe regering zal ook vlotter gaan als er geen grote economische problemen zijn.

Hoewel dit natuurlijk geen exhaustieve lijst van variabelen is en we ook niet kunnen aantonen hoe zwaar welke variabele juist doorweegt, zal het toch interessant zijn om deze indicatoren in het oog te houden de volgende maanden. Het gaat op dit ogenblik slechter met de economie, waardoor deze regering ook terug aandacht zal moeten hebben voor de begroting. Echt nieuw is de huidige regering niet meer te noemen. De Open Debat Cultuur gaat volgens sommige journalisten meer en meer naar een ruziecultuur. Als de economie slecht blijft presteren, zullen we in de resultaten van *La Libre Belgique* en van de verkiezingen van volgend jaar de kracht van de communicatie zien. Valt de communicatie samen met de economie in duigen en wordt de huidige regering afgestraft of zet de open en professionele communicatie recht wat de economie scheeftrekt en komt er een Verhofstadt II?

BIBLIOGRAFIE

ANDERSON, C. (1995), *Blaming the government: Citizens and the Economy in Five European Democracies*, New York: M. E. Sharpe, 232p.

BLOMMAERT, J. (2001), *Ik stel vast. Politiek taalgebruik, politieke vernieuwing en verrechtsing*, Berchem: Epo, 187 p.

DE RIDDER, H. (1993), *De strijd om de 16: van Martens naar Dehaene*, Tielt: Lannoo, 246p.

DE RIDDER, H. (1996), *Jean-Luc Dehaene met commentaar...*, Tielt: Lannoo, 272 p.

DEWEERDT, M. (2000), 'Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1999' in *Res Publica*, ?, 2-3

ERIKSON, R., WLEZIEN, C. (1996), 'Temporal horizons and presidential election forecasts.' in *American Politics Quarterly* 24: 492-505.

GAVIN, N.T., SANDERS, D. (1997), 'The economy and voting' in *Parliamentary affairs* 50,4: 631-640

HUIZINGH, E. (1999), *Inleiding SPSS 9.0 voor Windows en Data Entry*, Schoonhoven: Academic Service, 381 p.

MAZZOLENI, G., SCHULZ, W. (1999), "'Mediatization" of Politics: A Challenge for Democracy?' in *Political Communication*, ?, 16: 247-261

MORTELMANS, D. (2001), *Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek III*, Wilrijk: UIA, 452 p.

NEGRINE, R. (1996), *The communication of politics*, London: Sage, 192 p.

NIMMO, D. (1999), 'The Permanent Campaign: Marketing as a Governing Tool', 73-88 in NEWMAN, B.I. (ed.), *Handbook of political marketing* London: Sage Publications, Inc., 792 p.

PRICE, S., SANDERS, D. (1995), Economic expectations and voting intentions in the UK, 1979-87: a Pooled Cross-section Approach in *Political Studies* 43: 451-471

SANDERS, D., CLARKE, H., STEWART, M. (2001), The analysis of the results: The economy and voting in *Parliamentary affairs* 54, 4: 789-802

SWANSON, D. L., MANCINI, P. (1996), 'Patterns of Modern Electoral Campaigning and Their Consequences', 247-275 in SWANSON, D. L., MANCINI, P.(eds.), *Politics, Media and Modern Democracy*, Westport: Praeger, 288 p.

VERHOFSTADT, G. (1999), *De brug naar de eenentwintigste eeuw – regeringsverklaring* - , Brussel

VAN DAMME, G. (1999), *La Mi-temps: Jean-Luc Dehaene, Biographie inachevée*, Bierges: Mols, 182p.

VAN PETEGEM, B. (2001), *Paars met groen: De vorming van Verhofstadt I* Tielt: Lannoo, 204p.

VAN WINDEN, F. (1987), 'Bruno Frey: De economische theorie van de politieke besluitvorming', 58-87 in DE BEUS, J., VUIJSJE, F. (eds.), *Politieke economie*, Utrecht: Het spectrum BV, 319 p.

WALGRAVE, S., DESWERT, K. (2002) 'De Kanseliersbonus in de Vlaamse pers: een onderzoek over regering en oppositie in drie Vlaamse kranten'

Belangrijkste artikels in de Belgische pers:

?, (2000), 'DE HANDELINGEN. Economie beste coalitiepartner van Verhofstadt Duquesne en Verwilghen vormen de twee zwakke punten' in de coalitie in De Standaard van 30/12/2000

? (2001), 'Jean-Luc Dehaene vindt dat regering te veel op hoogconjunctuur gokt' in De Standaard van 06/01/2001,

? (2002), 'Verhofstadt garde la cote' in La Libre Belgique van 24/6/2002

FALTER, R. (2000), 'Overvloed van 2000 basis voor veel dromen' in De Standaard van 18/10/2000

PAULI, W. (2001), 'CVP kan geen vuist maken tegen paars' in De Morgen van 9/6/2001

TEGENBOS, G. (2001), 'Federale Voorlichtingsdienst was nooit lieveling van politici', 15/06/2001

Belangrijkste internetsites:

La Libre Belgique

www.lalibre.be

De Standaard

www.destandaard.be

Belgostat (Economische databank)

www.nbb.be/belgostat

Bijlage I: Verslag van de persconferentie na de ministerraad op 26/4/02

De vorige nacht is er een akkoord gevormd voor de kieshervorming. Na een nacht vergaderen, is er die ochtend al een persconferentie gehouden om het akkoord aan de pers voor te stellen.

Wanneer ik om 14u30 aankom in de wetstraat 16, weten ze mij aan de receptie - perfect tweetalig - te vertellen dat de ministerraad zelfs nog niet is begonnen. Ik kom het best terug rond vier uur. Om kwart na drie sta ik terug voor de deur van de zestien. De persconferentie blijkt stipt om 15u begonnen. Op het vaste uur zoals steeds.

Ik daal de trap af naar de kelder en bij het binnengaan valt onmiddellijk het grote logo van de federale overheid op. '.be' staat in grote letters in kleur op de muur achter de ministers (een vier vierkante meter) en kleiner op het spreekgestoelte.

Er zijn drie ministers aanwezig: Louis Michel, Johan Vande Lanotte en de eerste minister, Guy Verhofstadt. Hoewel hij een hele nacht heeft vergaderd spreekt de premier gedreven en vol overtuiging.

De herhaling valt heel erg op. In de uitleg van Verhofstadt die zeer lang duurt herhaalt hij zichzelf een aantal keer. Zeker in het uiteenzetten van de verbetering die de nieuwe kieswet verzekert kan hij zichzelf blijkbaar niet genoeg herhalen. Woorden vallen in deze context zoals 'doorzichtigheid', 'beaucoup plus clair', 'duidelijke afbakening', 'beter bestuur', 'belangrijke stap', 'coherent'.

Na zijn enthousiaste uitleg vraagt hij zijn collega ministers of zij daar nog iets aan toe te voegen hebben, hen aanmoedigend om het belang van de beslissingen nog eens te ondersteunen. Hoewel de twee ministers wanneer ze spreken dit voldoende gedreven doen, is het duidelijk dat zij meer te lijden hebben onder de vermoeidheid. Michel reageert met het zinnetje 'er blijft nog weinig over te vertellen' en stelt dat de eerste minister al zo volledig en 'goed' is geweest dat hij daar geen afbreuk wil aan doen. Toch zegt hij nog een accent te willen leggen. Ook Vande Lanotte voegt enkel een anekdote over zijn ervaring als professor toe, hij sprak ook de 'Vlaamse Publieke Opinie' aan om hen gerust te stellen dat dit niet in hun nadeel zal uitdraaien. Eigenlijk herhalen beide enkel wat Verhofstadt al gezegd heeft.

De vragen beginnen met een kritische noot maar Michel toe. Vriendelijk maar duidelijk wordt dit recht gezet. De journalist wordt met de voornaam aangesproken. Nee, er

hebben geen persoonlijke belangen meegespeeld. Een andere vraag: Wat is de redenering van het vergroten van het aantal parlementszetels? Het is de aankondiging voor het opnieuw herhalen van de volledige uitleg. Verhofstadt doet dit niet kwaad, wel duidelijk: Er is geen vermeerdering van het aantal zetels maar een verplaatsing van de verkozen senatoren naar het parlement. De eerste minister bedankt de journalist voor zijn vraag. *‘C’est important que vous ayez posé la question, parce que peut-être nous n’étions pas assez clairs qu’il n’y a pas une augmentation.’*

De glimlach op het gezicht van Verhofstadt is vriendelijk en innemend, hier moet niemand schrik hebben om iets te vragen. Toch sluit hij de persconferentie relatief snel af. De twee ministers blijven nog even staan om interviews te geven aan verschillende televisiezenders. De eerste minister zelf verlaat de bunker onmiddellijk, hij heeft zijn wekelijkse afspraak met Siegfried Bracke voor het programma ‘Villa Politica’.

Bijlage II: topicslijsten van het eerste en het laatste interview

Topicslijst bij het eerste interview

De premier als persoon

- * Uiterlijk (kleding, houding...)
- * Karakter (enthousiasmerend, ...)
- * Plaats van communicatie (Hertoginnendal, ...)
- * Frequentie van contact met de pers
- * Lengte van het contact
- * Verloop van een persconferentie
- * Taalgebruik
- * Omgang met vragen van de pers
- * Ruimte die gelaten wordt voor de andere regeringsleden
- * Relatie met de pers (Verhofstadt of omgeving bellen boos de redacties op en proberen verslaggeving naar hun hand te zetten, interview Noël Slangen over communicatie en politiek)
- * Communicatieadviseur (Noël Slangen): functie, invloed, ...
- * Openbare voorlichtingsdienst (art. Geen spindokters, maar voorlichters, aub)
- * Omgang met crisissen
- * Evolutie doorheen de regeringsperiode

De regering als groep

- * Fenomeen: open debat cultuur
- * Evolutie van dit fenomeen doorheen de regeringsperiode
- * Onderlinge tegenspraak of herhalen ze het regeringsstandpunt
- * Communicatie van de pers met de andere regeringsleden
- * Uitstraling van de regering (open, jong, sympathiek,...)
- * Wie is er aanwezig op persconferentie
- * Enkel communiceren na overleg of ook ervoor (ministerraad)
- * De taak van de persattaché/communicatieverantwoordelijke (evolutie?)
- * Actiever bezig met de beeldvorming (meer personeel, andere aanpak,...)

Andere factoren

- * Economische (BBP, Consumentenvertrouwen en Werkloosheidsgraad)
- * Nieuwe
- * Beleid

Over de interviews

- * Anoniem
- * Andere journalisten

Topicslijst bij het laatste interview

De premier als persoon

- * Uiterlijk (kleding, houding...) en karakter (enthousiasmerend/dominant)
- * Belang van communicatie (V gericht op communicatie en D gericht op beleid?)
- * Plaats van communicatie en van beleid maken (Hoe zat het onder Martens net?)
- * Frequentie en regelmaat van contact met de pers (Politieke conjunctuur/bereikbaarheid)
- * Verloop van een persconferentie
- * Gebruik van e-mail, internet...
- * Taalgebruik (geloof, nieuw) technischer/simpeler
- * Omgang met (kritische) vragen van de pers
- * Ruimte die gelaten wordt voor de andere regeringsleden
- * Relatie met de pers (Verhofstadt of omgeving bellen boos de redacties op en proberen verslaggeving naar hun hand te zetten, Dehaene kaffert journalisten uit)
- * Omgang met crisissen
- * Evolutie doorheen de regeringsperiode
- * Communicatieadviseur (Noël Slangen): functie (lange – korte termijn), invloed (inhoud)
- * Rol van de openbare voorlichtingsdienst (ten tijde van Dehaene – Verhofstadt)
- * Politiek wordt meer en meer vorm en minder inhoud. (Blommaert)
- * Buitenlandse politiek
- * V geeft geen interviews op de persconferentie/afspraak verplicht

De regering als groep

- * Fenomeen: open debat cultuur (wat, bewust, ...) /geslotenheid
- * De gevolgen voor de journalisten (minder scherpe analyse)
- * De gevolgen voor de oppositie
- * Evolutie van dit fenomeen doorheen de regeringsperiode
- * Onderlinge tegenspraak of herhalen ze het regeringsstandpunt
- * Communicatie van de pers met de andere regeringsleden
- * Uitstraling van de regering (open, jong, sympathiek,...)
- * Wie is er aanwezig op persconferentie
- * Enkel communiceren na overleg of ook ervoor (kernkabinet)

- * De taak van de woordvoerder (evolutie?)
- * Actiever bezig met de beeldvorming (meer personeel, andere aanpak,...)
- * Onervarenheid in communicatie
- * Het onderlinge contact/band tussen de ministers (solidariteit binnen de regering)
- * Het element: nieuw (krediet geven, processen niet zien, onbeschreven lei)
- * Opreden in televisiespelletjes

Andere factoren

- * Economische (BBP, Consumentenvertrouwen en Werkloosheidsgraad)
- * Nieuwe
- * Beleid

Over de interviews

- * Anoniem

Bijlage III: Voorbeeld van een vragenlijst naar de populariteit van de politici voor de enquête van juni 2001¹⁷

Les personnalités		
<i>Pour chacune des personnalités suivantes, voulez-vous dire si vous souhaitez lui voir jouer un rôle important dans les prochains mois ?</i>		
Wallonie	Bruxelles	Flandre
ANTOINE André	ANCIAUX Bert	AELVOET Magda
ARENA Marie	CEREXHE Benoît	ANCIAUX Bert
COLLIGNON Robert	CHABERT Jos	BOURGEOIS Geert
CORBISIER Anne-Marie	DALLEMAGNE Georges	DAEMS Rik
DAERDEN Michel	DE CLERCK Stefaan	DE CLERCK Stefaan
DARAS José	DECROLY Vincent	DE CROO Herman
DECROLY Vincent	DE DECKER Armand	DE GUCHT Karel
DEFEYT Philippe	de DONNEA Fr.-Xavier	DEHAENE Jean-Luc
DELEUZE Olivier	DE GALAN Magda	DEWAELE Patrick
DEMOTTE Rudy	DELEUZE Olivier	DEWINTER Filip
DEPREZ Gérard	DEPREZ Gérard	DUA Vera
DI RUPO Elio	DI RUPO Elio	DURANT Isabelle
DUCARME Daniel	DRAPS Willem	GABRIELS Jaak
DUQUESNE Antoine	DUCARME Daniel	GEYSELS Jos
DURANT Isabelle	DUPUIS Françoise	JANSSENS Patrick
FLAHAUT André	DUQUESNE Antoine	LANDUYT Renaat
FORET Michel	DURANT Isabelle	LETERME Yves
HAPPART José	GOSUIN Didier	MICHEL Louis
HASQUIN Hervé	HASQUIN Hervé	NEYTS Annemie
HAZETTE Pierre	HUTCHINSON Alain	ONKELINX Laurette
KUBLA Serge	HUYTEBROECK Evelyne	SAUWENS Johan
LEBRUN Michel	MAINGAIN Olivier	STEVAERT Steve
MARECHAL Nicole	MICHEL Louis	TOBBACK Louis
MICHEL Charles	MILLER Richard	VANDE LANOTTE Johan
MICHEL Louis	MILQUET Joëlle	VAN den BOSSCHE Luc
MILLER Richard	MOUREAUX Philippe	VAN DEN BRANDE Luc
MILQUET Joëlle	NEYTS Annemie	VANDENBROUCKE Frank
MORAEL Jacky	NYSENS Clotilde	VANDERPOORTEN Marleen
NOLLET Jean-Marc	ONKELINX Laurette	VANKRUNKELSVEN Patrik
ONKELINX Laurette	PICQUÉ Charles	VAN PARYS Tony
PONCELET Jean-Pol	PONCELET Jean-Pol	VAN PEEL Marc
REYNDERS Didier	REYNDERS Didier	VAN ROMPUY Herman
VAN CAUWENBERGHE J.-Cl.	SIMONET Jacques	VERHOFSTADT Guy
VERHOFSTADT Guy	THOMAS Eric	VERWILGHEN Marc
VERWILGHEN Marc	VERHOFSTADT Guy	VOGELS Mieke
	VERWILGHEN Marc	

¹⁷ Uit het artikel 'Verhofstadt garde la cote' in La Libre Belgique van 24 juni 2002